

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**«Українська ідентичність в умовах гібридної війни росії проти
України»**

«Ukrainian identity in the context of russia's hybrid war against Ukraine»

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітня програма Історія та археологія
Рудусь Ірина Вікторівна

Керівник к.і.н., доц. Петрова Н. О. _____

Рецензент д.і.н. Маркова С. В.

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК № 4

Протокол засідання кафедри

протокол № ____ від _____ 2023 р.

№ ____ від _____ 2023 р.

Оцінка _____/_____/_____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувачка кафедри

Голова ЕК

_____
(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

_____
(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

Одеса 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Джерела, історіографія та методологія дослідження.....	10
Розділ 2. Осмислення української національної ідентичності.....	18
2.1. Історичні передумови формування української ідентичності.....	18
2.2. Вплив російсько-української війни на українську ідентичність.....	35
2.3. Роль української культури та мови у зміцненні національної ідентичності під час війни.....	40
2.4. Візуальне відтворення української ідентичності.....	45
2.5. Постконфліктне відродження і розбудова української ідентичності.....	53
Розділ 3. Роль військових формувань та підрозділів у боротьбі за незалежність України	58
3.1. Внесок січових стрільців, ОУН, УПА у боротьбу за незалежність Української держави.....	58
3.2. Боротьба за незалежну Україну крізь призму діяльності СС Галичина та бригади спеціального призначення НГУ «Азов».....	63
3.3. Збройні сили України - важлива зброя у боротьбі за ідентичність.....	66
Висновки.....	77
Список джерел та літератури.....	80

ВСТУП

Україна, як суверенна держава, стикається з викликами гібридної війни, яку російська федерація¹ веде проти неї. Ця агресивна кампанія включає в себе не лише військові операції, але й інформаційні та політичні втручання, спрямовані на дестабілізацію і деструкцію українського суспільства. В таких умовах українська ідентичність стає особливо важливою, адже вона є ключовим фактором у збереженні національної самосвідомості та відновленні державного суверенітету.

В роботі зроблено спробу дослідити процес формування та зміцнення української ідентичності під впливом гібридної війни росії, а також пошук шляхів подолання внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на неї. У контексті гібридної війни розуміння української ідентичності набуває нового значення, аналіз її формування та вплив зовнішніх чинників допоможе розробити ефективні стратегії захисту та зміцнення національної ідентичності в умовах гібридної агресії.

Актуальність має велике значення для історії та політичної науки, оскільки вона відображає сучасні потреби суспільства та відповідає ключовим практичним завданням у відповідних сферах діяльності. Дослідження такої теми враховує специфіку гібридної війни та її вплив на формування ідентичності українського народу, яке є потрібним і актуальним у сучасному контексті.

Відображення сучасних потреб суспільства: у контексті сучасних геополітичних та соціокультурних викликів, дослідження ідентичності українців в умовах гібридної війни набуває особливого значення, оскільки воно дає можливість зрозуміти як сучасні конфлікти впливають на ідентичність та свідомість народу.

---

¹ По тексту роботи застосовується написання найменування країни агресорки з маленької літери відповідно до чинних документів <https://mova.gov.ua/news/napysannia-nazv-rosiiska-federatsiia>

Також розуміння впливу військових конфліктів на формування національної ідентичності є актуальною та перспективною галуззю для розвитку, оскільки вона сприяє розширенню теоретичних та емпіричних досліджень з історії, культурології, політичної науки та соціальної психології.

Дослідження впливу гібридної війни на українську ідентичність має безпосереднє застосування у формуванні національної політики, культурних програм, виховання та освіти, що робить цю тему важливою для формування практичних рішень у сфері громадської політики.

Таким чином, тема є не лише актуальною для наукового дослідження, але також важливою для практичних завдань в галузі політики, культури та освіти.

Мета дослідження: аналіз та вивчення впливу гібридної війни росії на формування та зміцнення української ідентичності, розкриття особливостей української національної самосвідомості в умовах бойових дій та інформаційної агресії.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історичні та сучасні аспекти української ідентичності в контексті гібридної війни, розкрити вплив політичних та культурних факторів на формування національної ідентичності.

2. Вивчити сучасні стратегії і технології гібридної війни та їх вплив на українське суспільство та ідентичність, зокрема через інформаційну та культурну агресію.

3. Охарактеризувати стан української ідентичності та національної свідомості в умовах гібридної війни та виявити фактори, що сприяють або стримують укріпленню і зміцненню національної ідентичності.

4. Зробити спробу визначити основні фактори, які впливають на збереження та посилення української ідентичності в умовах гібридної війни, враховуючи зовнішні впливи та внутрішні чинники.

Ці завдання спрямовані на розкриття сутності та впливу гібридної війни на українську ідентичність та розробку рекомендацій для її збереження та укріплення в умовах сучасних геополітичних викликів.

Об'єктом дослідження є українська ідентичність в умовах гібридної війни росії проти України. Це процес формування та зміцнення української національної ідентичності, який піддається впливу зовнішніх агресивних дій та інформаційного впливу.

Предметом дослідження є особливості української ідентичності в умовах гібридної війни, включаючи вплив політичних, культурних, соціальних та інформаційних чинників на формування та зміцнення національної свідомості в українському суспільстві. Основними складовими предмету дослідження є процеси самоідентифікації, консолідації та відновлення національної ідентичності в умовах гібридної війни, а також виявлення та аналіз факторів, які сприяють або стримують укріпленню української ідентичності під час ведення російською федерацією агресивної політики щодо України.

Хронологічні межі. Ми розуміємо, що гібридна війна проти української ідентичності та спроби нав'язати імперські або тоталітарні міфи відбувалися задовго до початку сучасної російсько-української війни. Але ми свідомо у цій роботі починаємо досліджувати події з 2014 року, коли почалася анексія Криму російською федерацією та загострення конфлікту на сході України, який переріс в повномасштабну війну 24 лютого 2022 року, хронологічні межі роботи тривають до сьогодні, оскільки гібридна війна, як і повномасштабне вторгнення, продовжується.

Територіальні межі. Охоплюють всю територію України, враховуючи внутрішні зміни та вплив гібридної війни на всі регіони країни.

Для дослідження нашої теми ми використовували такі дослідницькі методики:

1. Історичний аналіз: вивчення історичних подій та контексту формування української ідентичності та її зв'язку з гібридною війною. Цей метод використано

нами для аналізу впливу передумов на події, що відбувалися до початку війни росії з Україною. Такі як, конфлікт за острів Тузла, спроба захоплення Криму у 1994 році.

2. Соціологічні методи: спостереження для вивчення уявлень та ставлення українців до власної ідентичності та гібридної війни. Цей метод важливий для аналізу уявлень українців та їх ставлення, а також дозволяє отримати безпосередні дані про їхні погляди та переживання.

3. Метод контент-аналізу дозволив нам провести вивчення змісту засобів масової інформації, соціальних мереж, політичних декларацій щодо української ідентичності та російської гібридної війни.

4. Культурологічні методи: аналіз української традиційної культури, літератури, мистецтва як базових складових української ідентичності та їх відображення у контексті гібридної війни. Ці методи важливі для вивчення та розуміння різноманітних культурних явищ та процесів, що відбуваються в українському суспільстві.

5. Порівняльний аналіз: допомагає нам у вивченні досвіду інших країн у збереженні національної ідентичності під час гібридної війни та використання цих знань для розуміння ситуації в Україні.

6. Метод ретроспективного аналізу включає в себе дослідження минулих подій та обставин, що вплинули на формування сучасного стану явища або проблеми. У контексті української ідентичності, цей метод дозволяє спрямувати увагу на історичні фактори, що визначили формування української національної свідомості та культурних цінностей. Ретроспективний аналіз дозволяє вивчити ключові події та етапи, що вплинули на формування української ідентичності, а також з'ясувати спадковість і зміни цінностей, традицій та культурних особливостей в українському суспільстві.

Ці методики дослідження дозволяють здійснити комплексний та всебічний аналіз впливу гібридної війни на українську ідентичність, розкрити ключові

аспекти та взаємозв'язки цих явищ, а також запропонувати шляхи зміцнення української національної ідентичності в умовах сучасної геополітичної ситуації.

Обґрунтування структури роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та літератури. Перший розділ присвячений джерелам, історіографії та методологія дослідження. У другому розділі йдеться про осмислення української національної ідентичності. Він складається з таких підрозділів: перший з історичних передумов формування української ідентичності, другий про вплив російсько-української війни на українську ідентичність, третій про роль української культури та мови у зміцненні національної ідентичності під час війни, четвертий про постконфліктне відродження і розбудова української ідентичності. У третьому розділі йдеться про роль військових формувань та підрозділів у боротьбі за незалежність України. Складається третій розділ з таких підрозділів: перший - внесок січових стрільців, ОУН, УПА у боротьбу за незалежність Української держави, другий - боротьба за незалежну Україну крізь призму діяльності СС Галичина та бригади спеціального призначення НГУ «Азов» та третій - збройні сили України - важлива зброя у боротьбі за ідентичність.

Робота пройшла апробацію у вигляді виступів на 7 конференціях в Ізмаїлі, Києві, Одесі, Переяславі, Ужгороді з наступними темами:

1. Українська ідентичність в умовах національно-визвольного руху Української повстанської армії. Військово – політична формація Українського визвольного руху. VIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Науковий пошук студентів XXI ст.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук» Ізмаїльський державний гуманітарний університет (17 листопада 2022 р.)

2. Використання цифрових технологій в дослідженні теми «Українська ідентичність в умовах гібридної війни Росії проти України». XVI Міжнародна наукова конференція Етнічна культура в глобалізованому світі. 29 листопада 2022 року. Одеса.

3. Українська ідентичність в умовах радянської окупації України. Конференція: Російсько-українська війна: історичні ретроспективи та сучасні реалії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Переяслав, 18-19 травня 2023 р.). Переяслав: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023.

4. Шевченків Кобзар. Історія та сучасність. XVII Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених "Етнічна культура в глобалізованому світі", 5-6 червня 2023 року. Одеса

5. Діяльність Міжнародної Організації Об'єднаних Націй на території України в період російсько-української війни. VIII-а Міжнародна науково-практична конференція: «Україна – Європейський Союз: формат розвитку відносин у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій» (20 жовтня 2023 року) Ужгородський національний університет (Ужгород), 2023. С.94-96.

6. Боротьба за незалежну Україну: досвід поколінь крізь призму діяльності СС Галичина та бригади спеціального призначення НГУ «Азов». Студентська наукова конференція (10 листопада 2023 р.) Комеморативні практики російсько-української війни очима мого покоління. Кафедра новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ), 2023.

7. Голодомор як інструмент політичного тиску: вплив на українську ідентичність та боротьба за збереження культурної самобутності. Всеукраїнська науково-практична конференція «Голодомор. Історія. Постпам'ять» до 90-х роковин Голодомору 1932-1933 рр. (21 листопада 2023 р.)

Деякі тези, що стали частиною тексту роботи пройшли апробацію у вигляді чотирьох публікацій, дві з них у співавторстві з науковим керівником:

1. **Петрова Н.О., Рудусь І.В.** Українська ідентичність в умовах радянської окупації України. *Російсько-українська війна: історичні ретроспективи та сучасні реалії: матеріали міжнародної науково-*

практичної конференції (Переяслав, 18-19 травня 2023 р.). Переяслав: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. С.66-68.

2. **Петрова Наталія, Рудусь Ірина** Українська ідентичність в умовах гібридної війни Росії проти України. Херсон. *Записки історичного факультету* 33 випуск 2022 : збірник наукових праць / колектив авторів . Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2022. С. 35-43. (Index Copernicus). <http://zif.onu.edu.ua/article/view/270452>

3. **Рудусь І.В.** Діяльність міжнародної Організації Об'єднаних Націй на території України в період російсько-української війни. *Матеріали VIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції: «Україна – Європейський Союз: формат розвитку відносин у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій»* (20 жовтня 2023 року) Ужгородський національний університет (Ужгород), 2023. С.94-96.

4. **Рудусь І.В.** Боротьба за незалежну Україну: досвід поколінь крізь призму діяльності СС Галичина та бригади спеціального призначення НГУ «Азов». *Студентська наукова конференція. Комеморативні практики російсько-української війни очима мого покоління.* (10 листопада 2023 р.) Кафедра новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ), 2023. С.9-11.

Розділ 1

ДЖЕРЕЛА, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження історії та формування української ідентичності є складним та важливим завданням. Відтак, для правильного та об'єктивного вивчення цієї теми, необхідно мати чітке уявлення про джерела, історіографію та методологію дослідження.

Джерела вивчення української ідентичності різноманітні і включають писемні та археологічні джерела, хроніки, літературні твори, артефакти, архівні документи та багато інших джерел. Кожен тип джерела має свої переваги та недоліки, і їх використання вимагає дбайливого аналізу та критичного підходу.

Щодо історіографії, існує велика кількість наукових праць, які стосуються української ідентичності. Вони охоплюють широкий спектр підходів та точок зору, і поєднують в собі різні методи дослідження. Аналіз історіографії є важливим етапом дослідження, оскільки він дозволяє оцінити підходи попередніх дослідників та визначити можливі прогалини або контрверсії в наявних даних.

Нарешті, методологія дослідження включає в себе підбір оптимальних методів та підходів для проведення дослідження української ідентичності, враховуючи його складність та міждисциплінарний характер. Вивчення культурних, соціальних, релігійних та політичних аспектів української ідентичності вимагає комплексного підходу, що враховує різні наукові дисципліни.

Національна ідентичність - це цивілізаційний бренд, унікальна соціокультурна позиція країни, що визначає зовнішню та внутрішню політику держави. Основою існування будь-якої цивілізаційної системи є самоідентифікація, оскільки цей принцип передається через покоління, що відтворює базові цінності та стійкі навички людей, зумовлені традиціями

культурного розвитку та соціальними та духовними установками. Одним з основних викликів, який виникає в контексті глобалізації, є питання національної ідентичності. Оскільки процеси національної будівництва і етнічного відродження формують культурне різноманіття, яке не вписується в загальноцивілізаційні форми та різні ідентифікаційні аспекти, глобалізація вимагає уніфікованих, космополітичних ідентифікаційних практик. Глобалізація ставить перед сучасними культурами проблему можливості існування унікальних національних ареалів на карті сучасного світу у контексті його об'єднання в єдиний економічний і культурний організм.

Очевидно, що процеси світової інтеграції не повинні призводити до витирання історично сформованих національних культур, що утворилися впродовж століть у різних країнах, створивши систему культурних норм і цінностей, без яких неможливо уявити цілісність світового культурного простору, у якому завжди має бути місце для «іншого». Криза політики мультикультуралізму в країнах Європейського Союзу і складність завдання формування наднаціональної ідентичності у громадян цих країн свідчать про глибокі проблеми, пов'язані з цим процесом. Для України проблема національної ідентичності має особливу актуальність через багатонаціональний характер її населення. Зважаючи на те, що за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року на території України проживали представники понад 130 національностей [45] і кожен із цих представників вважає той чи інший регіон нашої країни своєю Батьківщиною, очевидно, що українське суспільство є мультикультурним зі складною структурою ідентифікацій, які не завжди мають спільні національні засади. «Більшість населення представлена українцями, решта – росіянами та представниками інших національних меншин»[45].

Національна ідентичність українців складається зі слів «нація» і «ідентичність» та означає усвідомлення людьми своєї приналежності до певної нації, з окремою культурою, мовою та традиціями[45].

Одним з ключових чинників формування української національної ідентичності є історія України. Незважаючи на трагічні періоди в історії, такі як голодомор та політичні переслідування, українці вдало зберегли свою мову, культуру та традиції. Історичні події, такі як Україна – Руси, козацький період та участь у світових війнах, також вплинули на формування української національної ідентичності [27].

Мова є ще одним важливим елементом національної ідентичності. Українська мова стала символом національної самосвідомості та боротьби за незалежність. Важливо враховувати, що вплив зовнішніх мов та глобалізація можуть впливати на сприйняття власної мови та національної ідентичності.

Крім того, сучасні технології та соціальні мережі також впливають на національну ідентичність, даючи змогу українцям взаємодіяти з людьми з усього світу та вивчати інші культури. Водночас це може призвести до поширення глобальної культури та зменшення акценту на традиційні цінності.

Загалом, національна ідентичність сучасних українців формується під впливом історичних подій, мовної та культурної традиції, а також впливу глобалізації та сучасних технологій.

Тривале спільне компактне проживання у різних регіонах України, з одного боку, сприяло розвитку етнічної толерантності. Однак з іншого боку, це призвело до проблеми регіональної культурно-історичної різноманітності, яка виявляється у різних геополітичних, етнокультурних і релігійних орієнтаціях. У умовах політичних і соціально-економічних змін різноспрямована соціально-економічна, культурно-мовна, суспільно-політична орієнтація може призвести до посилення сепаратистських тенденцій і можливого переростання їх у міжетнічні конфлікти.

У 2010 р. за результатами моніторингу середній індекс національної дистанційованості (за семибальною шкалою) громадян України стосовно різних її етносів (за винятком українців, росіян та української діаспори) був досить суттєвим – 5,2 бала [44]. Причому, як зазначав ще раніше Є. Головаха, упродовж

1992– 2008 рр. відбулося суттєве збільшення і загального показника національної дистанційованості, і показників «дистанціювання» населення України майже від усіх національностей [25]. Проблема національної ідентичності вперше постає об'єктом наукового дискурсу в XIX сторіччі. Це було пов'язано з буремними процесами, котрі існували в Європі та Південній Америці, де рухи за звільнення від колоніальної залежності виникали та поширювалися в країнах, в яких народи боролися за свою незалежність та долучення до створення національних держав. Починаючи з середини 1970-х років XX сторіччя, концепція національної і етнічної ідентичності стала набирати все більшої значимості як реакція на геополітичні зміни в постколоніальному світі та політичну активізацію етнічних рухів у розвинених країнах. У той же час, проблема ідентичності стала об'єктом теоретичних дискусій щодо критики традиційних уявлень про ідентичність, як властивість, яка має самостійний характер. У цьому контексті аналізу ідентичності було визначено як проблему кризи, яку розглядали як необхідний етап розвитку як індивіда, так і кожного соціального інституту. Якби не було кризи ідентичності, то не було б ні особистісного зростання людини, ні процесу прогресу у спільнотах, ані в цілому суспільстві, яке полягає в подоланні старої ідентичності та здобуття нової [25].

Кожна криза має вичерпування можливостей попередньої якості та пошук або перехід до нової, більш розвиненої та досконалої. Філософське розглядання проблеми ідентичності, представлене працями західних дослідників, таких як М. Гайдеггер, К. Юнг, Ж. Лакан, Е. Еріксон, Ж.-М. Беноа, а також «позитивне переосмислення» радикальних ідей філософів-постмодерністів, наприклад М. Фуко, Р. Барта, Ф. Гваттарі, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Делез, Ю. Крістевой, Ж. Бодріяр, Ж. Дерріда, включає критику «метафізики буття-як-присутності» та «картезіанського суб'єкта», розглянутого як самодостатній в аспекті безперервності та цілісності. Варто відмітити, що «ідентичність» стала значущою філософською та науковою проблемою тільки в XX столітті, коли

почали виникати сумніви у «єдності самості». Метафора «смерть суб'єкта» є лише критикою суб'єкта класичного мислення[43].

Філософи, такі як В. Хесле, Р. Брубекер, П. Бурдьє, Е. Гідденс, Ю. Габермас, Н. Еліас, Ф. Анкерсміт, Е. Балібар, І. Валлерстайн, З. Бауман, У. Бек, П. Бергер, Т. Лукман, М. Кастельс, В. О. Ядов, Т. С. Воропай, З. А. Жаде, Н. В. Паніна, М. В. Заковоротна, В. І. Палагута, вже детально концептуалізували варіанти самовизначення суб'єкта у різних соціальних контекстах. Існує думка, що науковий і технічний прогрес загалом приводить до вирішення проблеми національної ідентичності[43].

Проблема ідентичності для багатьох країн, у тому числі і для України, має ще один вимір – посткомуністичний, теоретико-методологічний. У марксистсько-ленінському суспільствознавстві ідентичність людини жорстко детермінувалася його класовою приналежністю, її об'єктивними характеристиками та не потребувала її свідомого самовизначення. На противагу цьому для багатьох дослідників поняття ідентичності стало універсальною пояснювальною парадигмою всіх сучасних суспільних явищ і процесів, що замінила класовий підхід радянського суспільствознавства. Як слушно зауважує Л. Нагорна, це запозичене з психології поняття (ідентичність – прим. авт.) стало у суспільній думці II половини ХХ сторіччя універсальним інструментом аналізу свідомісних конструктів [32, с.47]. Тому з цього погляду є потреба визначити епістемологічні межі та можливості ідентифікаційного підходу, що має особливу актуальність для «розколотих» суспільств яким є, на жаль, сьогодні Україна. Бо і тут проблема ідентичності стала найзначнішим обґрунтуванням пріоритетності тих або інших суспільних цінностей (зазвичай альтернативних), як і протилежних стратегій суспільно-політичного та економічного розвитку країни. Як зазначає М. Рябчук, мовно-культурні поділи України та несформована за 20 років національна ідентичність упроваджують політику ідентичності геть у все [43]. Сучасний етап формування національної ідентичності в Україні визначається потребою утвердження ідеї нації на основі цінностей української

культури та традицій з одного боку, та необхідністю реалізації соціально-економічних інтересів громадян незалежно від їхньої національної, етнічної, релігійної та політичної приналежності - з іншого. Як слушно зауважив І. Дзюба, об'єднувати людей зараз можна хіба що довкола добробуту. На його думку, історично для України національною ідеєю було те, що Тарас Шевченко позначав як «Україна без холопа і пана» [43]. І одним із головних Українська ідентичність: феномен і засади формування 8 пріоритетів соціальної модернізації українського суспільства, на думку А. Єрмолаєва, є пошук оптимальної та прийнятної для більшості населення України моделі загальнонаціональної та загальногромадянської ідентичності, що органічно поєднувала б громадянські та соціокультурні складники, враховувала б соціокультурну, етнокультурну та мовну специфіку регіонів [43].

Те, як ми розуміємо національну та етнічну ідентичність, а також ідентичність нашої країни та її діаспори, залежить від того, як ми уявляємо собі поняття нації. Михайло Грушевський зазначав, що дослідження спільнот, які забезпечували ідентичність та життєдіяльність народів у минулому, є надзвичайно важливим. Він вважав, що історія народу та його суспільства має бути центральною увагою, поряд з політичними та державними подіями. Формування національної ідентичності - це процес, в якому людина визначає свою належність і самовизначення та сприймає себе як частину етнічного та національного середовища, яке представляє символічний простір.

Також нами було проаналізовано Ф.І. Стебля - автор численних наукових статей і коротких енциклопедичних статей-розвідок. Він по-новому висвітлив діяльність першої української легальної політичної організації – Головної Руської Ради, показав її як продовжувача державницьких традицій українського народу, висвітлив надання нею культурно-освітньому рухові галицьких українців політичного спрямування, розкрив підтримку українського руху представниками інших національностей[42].

Як бачимо, є достатня кількість причин ще раз проаналізувати феномен національної ідентичності, а саме української в умовах гібридної війни Росії проти України, її співвідношення з ідентичністю етнічною, виокремити чинники та механізми її формування, дослідити стан, проблеми та перспективи формування національної та етнічної ідентичності в Україні, її ідентичності як країни та держави в умовах глибоких суспільних трансформацій. Дослідження української ідентичності є складною та багатогранною темою, для його вивчення потрібне використання різноманітних джерел та методів.

Під час дослідницької роботи, використовували різноманітні джерела, такі як історичні документи, архівні матеріали, етнографічні дані та літературні джерела, інтернет – джерела, платформу Youtube. Також, методологія нашого дослідження включала історичний аналіз, етнографічні дослідження та соціологічний аналіз.

М. Рябчук у своїй праці від «Малоросії» до «індоевропи» та стереотип народу в українській суспільній свідомості та громадській думці досліджує стереотипи про український народ у громадській свідомості та громадській думці в Україні[40]. О.Рафальський, Я.Калакура, О.Калакура, М. Юрій досліджують історію та сучасний стан цивілізаційної ідентичності українства[37].

М. Степика аналізує явище української ідентичності та основні принципи її формування. Автор розглядає історичні, культурні та соціальні аспекти формування української національної ідентичності, що є важливим для узагальнення сучасного розуміння та концепцій щодо цього питання[43].

Книга «Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу» О. Забужко є важливим джерелом для розуміння впливу Тараса Шевченка на українську літературу, культуру та національну самосвідомість. В цій книзі автор пропонує філософський погляд на те, як великий український поет вплинув на формування української ідентичності та менталітету[28].

Дана публікація Л. Нагорної висвітлює зв'язок між різними ідентичностями та конфліктами, які можуть виникати на основі цих різниць. Автор розглядає ризики, які пов'язані з війнами ідентичностей для політичної сфери та способи їх уникнення або пом'якшення.

Шляхом вивчення джерел та застосування методів дослідження, ми зробили кілька висновків. Перш за все, українська ідентичність є дуже глибокою та складною. Вона заснована на великій кількості історичних, культурних та соціальних факторів, включаючи довгу історію, мову, традиції, релігію та багату культурну спадщину.

Також прийшли до висновку, що українська ідентичність постійно змінюється та еволюціонує під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників. Вона має потужний потенціал унікальності та творчості, яка надає українцям відчуття національної гідності та самовизначення.

Таким чином, дослідницька робота свідчить про те, що українська ідентичність є важливим елементом у формуванні суверенної та незалежної України, і це питання є ключовим для подальшого розвитку нашої країни.

Розділ 2

ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українська ідентичність є складною мозаїкою унікальних традицій, мови, культури, історії та цінностей, які визначають національну самосвідомість українців. Для того, щоб розуміти основні передумови формування української ідентичності маємо заглибитись у складні історичні процеси, що відбувалися на теренах, де сьогодні знаходиться Україна.

2.1. Історичні передумови формування української ідентичності

З часів України – Руси розпочались перші спроби становлення унікального самосвідомлення, але шлях до утвердження національної ідентичності був плутаним і переплетеним обставинами. Етнічні та культурні взаємодії, політичні конфлікти та періоди спільного протистояння визначали колективну свідомість українського народу.

З кожним новим поколінням змінюються, оновлюються і збагачуються цінності як основа усіх різновидів ідентичності. Найдавніші цінності праукраїнців пов'язані з Трипільською цивілізацією – однією із землеробських культур античності, а відтак з Антською землею. Їх прямим спадкоємцем стала Києво-Руська держава, створена автохтонними племенами Руської Землі, на базі яких сформувалась українська народність та державність, а також княжа ідентичність племінних союзів, їх консолідація навколо Києва [46, с.94-103].

По мірі засвоєння християнських цінностей, утвердження християнства як офіційної релігії і включення Руси-України у європейський та світовий культурно-духовний простір існуючі ознаки ідентичності набули нових рис як народжуваної на межі Сходу і Заходу давньоукраїнської цивілізації з власним історичним, мовнокультурним, звичаєво-правовим, світоглядним та релігійним підґрунтям. Цінності золотоговерхого Києва, насамперед культурно-духовні,

морально-естетичні, соціально-правові та релігійні, в добу високого і пізнього Середньовіччя були підхоплені та збагачені українським етносом у Галицько-Волинській та Литовсько-Руській державах. При цьому закладені в Києві базові основи ідентичності не тільки зберігалися як автентичні, але й набули нової якості по мірі розвитку міжнародних відносин, набувши деяких рис західноєвропейської цивілізації[46, с.94-103].

Основними модераторами формування цінностей, що визначали княжу ідентичність України з елементами історичної, конфесійної, етнічної та цивілізаційної, були тогочасні світські (політичні, управлінські, військові, просвітницькі) та релігійні еліти. В княжий період нашої історії пов'язані всевітньо відомі постаті, такі як княгиня Ольга, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, його дочка Анна – королева Франції, Володимир Мономах, Роман Мстиславич, Данило Галицький, митрополит Іларіон, Нестор літописець та численні інші визначні особистості[46, с.94-103].

Щодо терміна «Україна», як назви її території по обидва боки Дніпра, то вона офіційно згадується в Київському літописі за 1187 р., тобто раніше як за півстоліття до татаромонгольської навали. У працях М. Грушевського переконливо доведена окремішність історії кожного зі східнослов'янських народів, неперервність і нерозривність українського історичного процесу, починаючи з IV ст. На думку вченого, український народ на своїх історичних землях існував спочатку під назвою «анти», потім «поляни», а потім «руси». Київська держава була творінням одного народу – українсько-руського, а Володимиро-Московська держава не є спадкоємицею Київської держави[23].

З моменту проголошення незалежності України серед українських істориків проблема формування східнослов'янських народів і етнічної структури Київської Русі постала досить гостро. Теза про існування єдиної давньоруської народності, як колиски трьох східнослов'янських народів (українців, росіян і білорусів), була офіційно закріплена в документах КПРС. У дещо іншій формі

вона простежується у працях деяких сучасних істориків, зокрема академіка П. Толочка.

Натомість такі дослідники, як М. Брайчевський, Л. Залізняк, Я. Ісаєвич, розвиваючи ідеї М. Грушевського, обґрунтовують окремішність українського народу, вважаючи саме його домінуючим етносом Русі-України[22;27;28].

Історик С. Плохій, який є відомим фахівцем з історії України Нового часу в діаспорі, намагався пояснити відмінності та регіоналізм у домонгольській Русі через поняття «ідентичність». Так, помічаючи ту саму суперечливість у «Повісті минулих літ», він пише про змішані ідентичності, або «гібридну ідентичність» Русі у XI ст., трактуючи її першочергово як політичну. У XII ст., на його думку, ця ідентичність ще більше політизувалася і дробилася відповідно до політико-територіального поділу. Автор вказує на множинність ідентичностей: одна залишилася для Руської подніпровської землі (Руської Землі у вузькому розумінні слова), а інші виникли локально. Щодо загальної ідентичності Русі, то С. Плохій визнає її наявність, але як «елітарний проєкт»[50, с.10-48].

Процес ідентифікації слов'ян, що входили до складу Києво-Руської держави, був тривалим, складним і суперечливим. Його можна поділити на кілька періодів. Перший період – VII–VIII ст. Центрами консолідації племен і їхнього самоусвідомлення у цей час були міста і містечка, передусім Київ. Виникали союзи племен, серед яких найбільше виділявся полянський. Другий період охоплює першу половину і середину IX ст. На цьому етапі формувалися основи державності. Саме Київ започаткував політичне об'єднання земель у державу. Влада в Києві успадковувалася (встановилася династія нащадків засновників міста – києвичів). З появою цих додержавних утворень влада стала постійною, а функція управління почала виділятися в самостійну сферу діяльності, утворюючи суспільну ієрархію. На вершині піраміди стояв князь і його дружинники, відтак – родові корпорації племінної знаті, а внизу – сільські і міські громади. Посилюються ідентифікаційні процеси на всіх рівнях цієї ієрархії. Третій період пов'язаний з формуванням і утворенням єдиної Києво-

Руської держави. Вона швидко розширювалася і набувала могутності. В часи розквіту (до середини XI ст.) її територія простягалася від берегів Фінської затоки і Ладоги до берегів Чорного моря. На заході межувала з Угорщиною, Польщею і Литвою, які поступово втягувалися в західноєвропейський етнос. На сході її сусідами були: Волзька Болгарія (часто Болгарія), яка прийняла іслам, іудейський Хазарський каганат у межиріччі Волги і Дону [48, с. 41].

На північному сході – угро-фінські племена. Приазовські і прикарпатські степи – це світ кочівників. Господарями степових просторів були печеніги, що сповідували іслам, а згодом сюди прийшли язичники – половці. На півдні – православна Візантія. Таким чином, від початку геополітичний простір, який у майбутньому стане полем історичної діяльності українського народу, що сформується на теренах Київської і Галицько-Волинської держав, знаходився на перехресті різних світів: кочового й осілого, християнського і мусульманського, язичницького та іудейського. Населення стародавньої Руси-України перебувало під могутнім впливом різновекторних і етнічних чинників, де відбувався ідентифікаційний процес [48, с. 42].

При розгляді етнічної ідентифікації важливими є мовно-етнічне самосвідомлення та сприйняття етноніму (самоназви етнічної спільноти). Ці показники взаємопов'язані, оскільки самоназва спільноти відображає усвідомлення приналежності до неї, а мова і самосвідомість зазвичай проявляються через етнонім. Цей процес ідентифікації сталий протягом всього існування Київської держави, яка об'єднувала різні, хоча і споріднені етнічні групи.

Однак нерозвинутість комунікацій, величезна територія, відносна слабкість впливу центру на окраїни, недовговічність існування Давньоруської держави (лише в кінці X ст. кінцево сформувалися державні структури, а вже в середині XII ст. держава почала розкладатися на незалежні князівства) суттєво ускладнюють процес етнічної консолідації, послаблюють єдність і можливість появи єдиної етнічної самосвідомості серед широких народних мас. Тільки з

прийняттям християнства можна говорити про ідентифікаційні процеси в Києво-Руській державі: – стала входити у вжиток старослов'янська мова, як церковна, так і літературна, як мова державного управління і законодавства при збереженні народної мови; – укоренилися схожі або й ідентичні традиції, звичаї, юридичні норми; – склалися основи спільної матеріальної культури; – з'явилася, нехай не повною мірою, загальна етнічна самосвідомість (літописці говорили про Русь як сукупність усіх земель – князівств, усе східнослов'янське населення, яке органічно прийняло етнонім «руський», «русич» і «русин»); – консолідувалася і не розділяла себе етнічно елітна верства давньої Русі, початки якої заклали києвичі. Формування ідентичності княжої України поступово набувало й деяких цивілізаційних рис, насамперед завдяки її міжнародним зв'язкам[48, с.42]

Приймаючи візантійську модель християнства, Русь-Україна переймала й досвід державотворення, а з його базовими принципами, їх ієрархією пов'язана цивілізація. У першому осьовому часі державність консолідується силою, законом і вірою, втілюваних в інститутах верховної влади, суду і церкви. Для держав, що виникли в останні півтори тисячі років, траєкторія цивілізаційного руху задавалася тим чи іншим вибором світової релігії, що не оминуло київську державність[49, 586-587].

У середньовічній Русі-Україні усвідомлення конфесійної єдності відображало ознакою політичної спільності. Проте поширення християнства зазнавало спротиву в народних середовищах, що відображало нелінійність комунікативних процесів. У побуті слов'ян зберігалася віра у домових і лісових духів, язичницькі ритуали та свята, пов'язані зі змінами в географії, були поєднані з християнськими святами. Політичній еліті не вдалося контролювати цю сферу релігійних вірувань, і вони, ймовірно, вважали, що ці вірування не становлять загрози для християнства. Тому язичницькі аграрні весняно-літні свята і події християнського календаря існували поруч, утворюючи специфічний синкретизм релігійних традицій.

Християнство стало важливим каналом міжкультурного та політичного спілкування і допомогло українській державі піднятися до рівня інших націй з розвиненою писемністю. Для народу це означало розширення культурних можливостей та вплив грецької культури. Хоча деякі можуть сприймати це як нав'язування чужого світу, але цей процес відкривав нові перспективи у зміцненні соціальних, економічних та культурних зв'язків[33].

Перехідний період християнізації Русі-України підтверджує ідентифікаційну, презентативну, упорядковуючу та інтегруючу роль християнських символів у політиці князя Володимира. Вони відіграли важливу роль у формуванні й самовідтворенні нової києво-руської ідентичності на цінностях християнства, а також у фіксації цінностей нової ідентичності.

Християнство стало одним з основних факторів у формуванні української етнічної ідентичності та сприяло її інтеграції в європейський світ. Віровчення та цінності, які формує християнство, залишаються ключовими для європейської ідентичності, та є необхідними у здійсненні «європейського вибору» України.

Український Ренесанс у світоглядно-ціннісних вимірах мав дві складові: поворот суспільної думки до цінностей і спадщини княжих часів та засвоєння нових для себе надбань, породжених європейською філософією і культурою, що заклало підґрунтя для формування цивілізаційної ідентичності. Специфічну систему громадянських цінностей виробила Запорозька Січ, побудована на принципах прямої демократії, соціальної і політичної рівності та справедливості, ідеалів лицарської гідності, військового побратимства і товариства, згоди і взаємодопомоги, причетності до спільної справи, що активно впливало на становлення національної та державницької свідомості українців. Вирішальне значення для поглиблення цивілізаційних засад ідентичності українства доби Ренесансу мала Визвольна війна як Національно - визвольна революція середини XVII ст., утворення за зразком і цінностями Війська Запорозького Козацько-гетьманської держави як уособлення нового рівня етнічної, політичної та духовної консолідації суспільства. Ключову роль у цьому процесі відіграли

провідники козацького руху, видатні державні і політичні діячі, талановиті дипломати і тогочасні мислителі Дмитро Вишневецький, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Костянтин Острозький та ін. Козацька держава заклала, з одного боку, фундамент ранньомодерної української нації і утвердження історичної назви «Україна» в світі, а з другого, сформувала на тлі «метаграницного буття» і зіткнення цивілізацій нове розуміння взаємин Сходу і Заходу, християнства та мусульманства, православ'я та католицизму, ролі людини та її свобод як цінності. У цьому відношенні важливе місце в історії християнства посіла Берестейська унія [24].

Цивілізаційна ідентичність українства започаткувавши формування нової релігійної ідентичності українців на тлі стримування процесів їх зросійщення та колонізації, пошуку шляхів до порозуміння католицького і православного світів. Міжконфесійне протистояння не зупинило міжкультурну комунікацію як важливого чинника утвердження цивілізаційних засад української ідентичності, а надало йому нового змісту.

Як засвідчує світовий досвід, потужним прискорювачем ідентифікаційного процесу виступає держава. По мірі формування національних держав роль культурних чинників ідентифікації, що є основою етнічної ідентичності, доповнюється суспільно-політичними, тобто можливістю управляти цим процесом функціями держави. Боротьба за створення Української козацької держави особливо чітко простежувалась уже в перших переможних битвах 1648–1649 рр. – першого етапу Національно-визвольної війни, яка набула ознак національної революції. Їх наслідком стало те, що частина українських земель була звільнена від польської влади, що дозволило утвердити державність за назвою «Військо Запорозьке». Історики дали цій державі умовну назву «Козацько-гетьманська», або «Гетьманщина». Швидка організація державного життя на визволених територіях засвідчила, що Національно - визвольна війна відкривала широку перспективу для майбутнього українського народу.

Нагадаємо, що вже на початку війни Богдан Хмельницький визначив її остаточну мету – визволення і відродження Української держави. При цьому гетьман брав до уваги не тільки державотворчий досвід Запорозької Січі й Великого князівства Литовського, але й державницькі традиції Київської та Галицько-Волинської держав, пам'ять про які жила в колах української православної шляхти й духівництва, а від часів Сагайдачного – і серед козаків. Про животворчість визвольної ідеї і створення козацької держави знали і в Західній Європі ще задовго до 1648 р. Зокрема, семигородський князь 1628 р. говорив, що «козацький народ може відділитися від Польщі й збудувати окрему республіку, якщо тільки знайде для своїх змагань розумного та шляхетного вождя й ініціатора»[24].

Проте Українській козацько-гетьманській державі не вдалося вибороти повну суверенність і незалежність, тому вона мусила задовольнятися автономним статусом спочатку у складі Речі Посполитої, а згодом як частина Московської (російської) держави, що негативно відбилося на етнічній ідентифікації козацтва.

Отже, під час Національно-визвольної війни та соціальної революції українського народу було створене й успішно розпочало свою життєдіяльність Військо Запорозьке (Українська козацько-гетьманська держава), спочатку як автономне утворення у складі Речі Посполитої, а згодом як автономія під протекторатом московського царя. Паралельно з формуванням української державності відбувається етнічна і національна самоідентифікація. Етнічні процеси в Україні в часи Хмельниччини характеризувалися особливою інтенсивністю, що пов'язано передусім із кардинальними, революційними змінами, які, без сумніву, знайшли своє відображення як на життєдіяльності українського народу в середині XVII ст., так і подальшій його долі та перспективах на майбутнє: 1) український етнос унаслідок колонізаційної та колонізаційної політики Речі Посполитої (головним завданням якої було, щоби на Русі не було Русі) перебував на межі тотальної асиміляції (те, що сталося з

руською (українською) аристократією, невдовзі мало статися й з усім народом) і лише завдяки Хмельниччині зберіг свою етнічну ідентичність і самобутність; 2) з об'єкта політичних відносин у Першій Речі Посполитій український етнос вже у Гетьманщині перетворювався на повноправного суб'єкта; 3) внаслідок всеукраїнського здвигу українці не тільки усвідомили свою окремішність від поляків (це і раніше яскраво проявлялося як у конфесійному, так і побутовому вимірах), а й своє право вигнати іноземних поневолювачів «за Случ», «за річку Віслу» і жити у власній Українській козацько-гетьманській державі; 4) у період Хмельниччини розпочався довготривалий процес консолідації етнічних українських земель у кордонах однієї Української держави, яка, своєю чергою, повинна була всіляко захищати права і вольності козацької (української) нації. Аналізуючи вплив націєтворчих процесів на ідентифікацію населення козацької України в часи Хмельниччини, спочатку визначимося з їх змістовним наповненням [46, с. 94–103].

На нашу думку, їхню сутність визначають комплексні трансформації, які відбуваються як еволюційно, так і революційно і, врешті решт, сприяють утворенню нації як найвищої форми етнічної ідентичності. В ході буремних і доленосних подій Національно-визвольної війни та соціальної революції українського народу під проводом Б. Хмельницького разом з утворенням і розбудовою Війська Запорозького (Української козацько-гетьманської держави) відбувалося інтенсивне формування домодерної козацької (української) нації, якісно нового етапу розвитку етнічної спільноти українців.

Епоха модерну застала українську людність та її землі у складі Австро - Угорської та Російської імперій, залишаючись своєрідною брамою на межі двох світових цивілізацій – західної і східної. Що це означало для ідентичності українства?[49] З одного боку, поглиблювався її розкол імперськими кордонами та їх політикою, а з другого, ідентифікаційні процеси набували нової якості, зумовлені втягуванням обох імперій в орбіту нових міжнародних і соціокультурних комунікацій, супроводжувалися новим етапом модерного

націєтворення. XIX століття, назване І. Лисяком-Рудницьким «українським», сформувало фундамент модерного цивілізаційного мислення і нового світогляду українського соціуму, усвідомлення своєї окремішності, права на вільне життя, рідну мову, освіту, культуру, зрештою, і на державу. Саме ці компоненти єдиного цивілізаційного моноліту закладали фундамент, на якому зростала українська модерна нація, набирав динамізму українофільський рух. Разом з тим, політика імперій, спрямована на розмивання і руйнацію української ідентичності, призвела до появи таких негативних явищ, як малоросійство, австрофільство, москвофільство та пропольські орієнтації[31].

Величезну роль у формуванні української національної ідентичності, її цивілізаційного забарвлення відіграла політична і літературно-мистецька еліта та частина духовенства, розвиваючи і утверджуючи своєю творчістю і громадською діяльністю етнонаціональну, етнокультурну та етнополітичну свідомість українства Заходу і Сходу як визначальний імператив досягнення цілісності, єдності та соборності України. Генетичні тенденції до національного єднання і цивілізаційної ідентифікації українців прискорила Перша світова війна, яка дала поштовх новій хвилі наростання українського національно-визвольного та соборницького руху як потужного чинника революції та державотворчих процесів 1917–1921 рр. На тлі цих подій українська нація заявила про свою реальну присутність на загальноєвропейському просторі і готовність до реалізації власного «українського проекту».

Ідентичність може мати не лише позитивні, але й негативні аспекти. До останніх відноситься концепція «малоросійство», яка виникла на лівобережних землях Української козацької держави від XVI до XVIII століття. Ця концепція ґрунтується на уявленні про те, що українці, росіяни та інші народи є неодмінною складовою частиною єдиного слов'янського народу і мають рівні національні та соціальні права й можливості.

Цивілізаційна ідентичність українства що, з одного боку, вона демонструвала лояльне ставлення частини козацької старшини до царського

уряду, а з іншого, помірно відстоювала самобутні «права і вольності» на засадах автономізму. Етимологічно назва походить від поняття «малороси», якими в Російській імперії офіційно називали українців, тобто «менших», «молодших» росів. Сучасна наука розглядає малоросійство як комплекс редукованого патріотизму та провінціалізму частини українського суспільства, зумовленого довгим перебуванням земель України у складі Російської імперії [36, с. 124-125]. Малоросійство є результатом зросійщення українців, чий національний характер був сформований під чужим тиском та впливом. Це виявляється у байдужому, а іноді й негативному ставленні до українських національно-державницьких традицій та прагнень, а також у підтримці російської культури та великодержавної політики. Політолог Микола Рябчук пропонує розглядати малоросійство як прояв відносин між колонізаторами та колонізованими:

«На жаль, досі так званий комплекс малоросійства розглядався, як правило, в контексті пропаганди, а не науки, в контексті більш-менш проникливої, але незмінно викривальної антиколоніальної публіцистики, а не, скажімо, антропології, соціальної психології чи психоаналізу» це – прийняття фальшивого й самопринизливого self-image (уявлення про себе), нав'язаного колонізаторами, – в даному разі уявлення про таку собі «співаючу і танцюючу Малоросію» (за М. Гоголем), котра коли й мала якесь самобутнє минуле, то майбутнього вже аж ніяк мати не може. Про феномен малоросійства першим заговорив ще Т. Шевченко. Він чи не вперше вжив це слово, за його часів ще зовсім необразливе (у 70–80-х рр. ХІХ ст. його писали з великої букви: «Малоросіяне»), саме як слово ганьби й погорди[28]. «А на Україну не поїду, цур їй, там сама Малоросія», – писав він в одному з листів. Так Т. Шевченко діагностував і сформулював те, чому згодом Іван Франко дав концентрований вираз у вірші «На ріках вавилонських»: «І хоч душу манить часом волі приваб, Але кров моя – раб! Але мозок мій – раб», а за словами Є. Маланюка, є «національне каліцтво». Як помітила О. Забужко, «Шевченкова відверта, упродовж цілої творчості «громадянська війна» з цією (малоросійською – авт.) культурою – війна, сказати б, «України з Малоросією» –

стала, по суті, своєрідним українським літературним аналогом Французької революції, ознаменувавши прихід модерної, національної свідомости на зміну давній становій, із супровідною перебудовою цілої ієрархії вартостей... Дошевченківська-бо «малоросійська» культура вже встигла в цьому питанні виробити, за інерцією суто класицистичного світобачення, власний, автономний (дуже радо заакцептований митрополією!) естетичний канон: «провінція» (Малоросія) протиставлялася чи, радше, самопротиставлялася «Центрові» (Петербургу) як «низьке» (комічне) – «високому» (піднесеному), сама себе мислила, у стосунку до нього, комічною (тому «малорос» М. Гоголь і зміг з місця потрапити, на свій пізніший жах і сором, у «комічні письменники» – коштом самої «малоросійської тематики»)... Т. Шевченко зламав цю «доксу». Тут доречно звернутися до думки З. Когута про те, що піднесення історичної самосвідомості засвідчувало не подальший розвиток малоросійської ідентичності, а радше переконаність у її неминучому занепаді [28].

Цивілізаційна ідентичність українства Скасування гетьманських інституцій переконало багатьох малоросійських патріотів у тому, що вони – епігони країни та нації, яких уже не існує. Замість перерости у модерну малоросійську національну свідомість, малоросійська ідентичність пішла шляхом дивного *Landespatriotismus*, який оплакував занепад малоросійської «нації»[8]. Малоросійство розвивалося, опонуючи політичному українству, але водночас виступало складовою українського буття і спиралося на українську традиційну і навіть професійну культуру. Воно стало наслідком тривалого перебування Наддніпрянщини у полі дії державної машини Російської імперії. Це наслідок відсутності політичних, культурних, громадських прав і свобод, поєднаної із цілеспрямованим прагненням влади зробити з усіх підданих імперії «справжніх росіян» – шляхом періодичного знищення еліти, «випалювання» історичної пам'яті, постійного приниження мови, культури, звичаїв «малокультурного народу», а у випадках, коли щось вартісне знищити чи замовчати неможливо – переведення його до рангу «спільних надбань»[31]. Це,

зрештою, і наслідок бюрократичного самодурства, сваволі чиновництва, присланого з «центру» на «периферію», не обмежуваного жодними правовими традиціями. Результатом виступає параліч самостійної волі і думки, нездатність раціонально оцінювати ситуацію і діяти, невміння зосереджуватися на певному предметі і досягати мети. Відтак Є. Маланюк ставить діагноз: «Малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна капітуляція. Капітуляція ще перед боєм»[31].

Одним із чинників формування цивілізаційних цінностей ідентичності українців західних земель стало їх перебування у складі Австрії, а з 1867 р. у Австро-Угорщини, яке в часі збіглося з формуванням модерної української нації. Принагідно нагадаємо, що йдеться про 15 % етнічної української території, яка охопила населення Буковини, Закарпаття (Підкарпатської Русі) та Східної Галичини. На цих землях українці взаємодіяли з панівними націями: австрійцями, німцями, угорцями, румунами, поляками та з національними меншинами: поляками, чехами, словаками, євреями, вірменами, ромами тощо. Незважаючи на відсутність національної державності, тут досить успішно формувалася колективна українська ідентичність як протиположна ідентичностям інших націй Австро-Угорщини як учасників руху Весни народів 1848–1849 рр. Націотворчі та ідентифікаційні процеси на західноукраїнських землях відбувалися суперечливо і нерівномірно, залежали від контактів з Великою Україною, від можливості місцевих еліт сформувати та донести національні ідеали. Швидко українська ідентичність охопила українське (руське, русинське) населення Галичини, Буковини, а згодом і Закарпаття. Революція 1848 р. створила сприятливе політичне середовище для формування національно зорієнтованої провідної верстви українського (русинського або рутенського у побутовому сприйнятті) населення імперії, визрівання ідей соборності та національної державності. Все це відбувалося на тлі політичних дискусій щодо місця і ролі українців в європейській сім'ї народів, у контрдискурсі з австрослов'янством, австрофільством, угрорусинством, полонофільством та

москвофільством. Саме в цей час активно пропагувалася ідея слов'янської єдності народів Австрії (австрославізму), яка була закріплена на Всеслов'янському конгресі в Празі (1848 р.)[43].

Головна Руська Рада у Львові підтримала рух за права недержавних народів Австрійської імперії й тим самим. Цивілізаційна ідентичність українства приєдналася до австрославізму, вимагаючи поділити Галичину на українську й польську частини та об'єднати в одну провінцію всі українські землі держави – Східну Галичину, Буковину й Закарпаття. Головна Руська Рада відрядила на Слов'янський конгрес своїх делегатів (І. Борискевича, Г. Гинилевича і О. Заклинського), які взяли участь у переговорах польськоукраїнської комісії, створеної з ініціативи Ф. Палацького та російського революціонера-анархіста М. Бакуніна й очоленої лідером полонофільського Руського собору князем Л. Сапегою [41]. Революційні події сприяли активізації діяльності нової політичної еліти, яка включилася у політичне життя Австро-Угорщини під українським іменем. Українці, які прагнули національного утвердження, розпочинають видавати українською «Зорю Галицьку» – першу на українських землях газету рідною мовою, беруть участь у слов'янському русі, у виборчій кампанії до рейхстагу. У травні 1848 р. Головна Руська Рада у своїй Відозві проголосила: «Ми, русини галицькі, належимо до великого руського народу, котрий одним говорить язиком і 15 мільйонів виносить, з котрого півтретя мільйона землю Галицьку замешкує»[47,с.86]. Важливою подією революційної доби став контакт русинів Галичини та Закарпаття зі східними українцями, які були у складі російських військ, що здійснили інтервенцію через Карпати до Угорщини. На власному досвіді українське (рутенське, русинське) населення змогло пересвідчитися у мовній та релігійній спорідненості зі своїми східними побратимами. Правда, певна частина руського населення Галичини і особливо Закарпаття стала розглядати себе частиною (велико)російської нації та українського народу.

Між австрофільською та москвофільською течіями на Закарпатті вагався А. Добрянський, який представляв край у Головній Руській Раді у Львові. Разом зі своїми соратниками він виступив ініціатором проекту створення «Галицько-Волинського королівства» як частини Габсбурзької імперії. Воно асоціювалося з утворенням автономної слов'янської області у складі Галичини, Буковини і Закарпаття у межах реформованої на засадах федералізму Австро-Угорщини. Інші діячі москвофільства, зокрема І. Раковський, схилилися до думки, що російська мова («московська») може стати спільним набутком усіх руських народів[47].

З 1874 по 1907 роки, під тиском мадяризації, кількість шкіл з русинською мовою в Закарпатті зменшилася з 571 до 23. Це призвело до того, що 40-55% русинських дітей не мали можливість отримати навіть початкову освіту рідною мовою. На Буковині схожа ситуація - українська освіта та культурні товариства обмежувалися, а українська мова не визнавалася як офіційна мова краю. При цьому відсутність поширення освіти, особливо початкової освіти на рідній мові, гальмувала усвідомлення української ідентичності[47].

Тільки на тлі революційних змін і з'явлення нового покоління інтелігенції розвиток просвітницького руху дозволив українському суспільству глибше усвідомити свою самобутність як складову європейських цінностей, а також власної ідентичності. Розгортання українською мовою навчання, відкриття українських гімназій, семінарій та заснування кафедри української історії у Львівському університеті стало пріоритетним завданням у Галицькому соймі за участю членів «Просвіти», яка була утворена 1868 року. У Галицькому соймі «просвітяни» в 1860–1880 рр. активно підтримували видавництво книг і газет, а також надавали дотації для забезпечення різних галузей економіки. «Просвіта» стала основою для багатьох українських організацій та товариств. Практично всі сільськогосподарські, торговельні, промислові, фінансові та кооперативні установи виростили з ініціатив «Просвіти». Також політична організація «Народна рада» виникла завдяки ініціативі «Просвіти»[47].

«Просвіта» була також стимулом для заснування ряду інших організацій, таких як Товариство імені Т. Шевченка у 1873 році, Українське педагогічне товариство у 1881 році, а також організації як «Сокіл», «Січ». Вона сприяла широкому видавництву та поширенню журналів, таких як «Вечорниці», «Мета», «Нива», «Русалка», «Правда», а також газет «Діло», «Батьківщина», «Зоря» та інші[47].

Таким чином, ініціатива «просвітян» створила основи українського суспільства, на яких українці змогли протистояти польському впливу, подолати москвофільські настрої та зберегти у свідомості українську ідентичність. Ця культурна та освітня діяльність допомагала формувати український національний дух та виступала як захисна функція у розвитку українського суспільства. Позитивний вплив на ідентифікаційний процес справляла діяльність «Руської трійці» (М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич), альманаху «Русалка Дністрова», збирання та популяризація української народно-побутової культури (пісні, звичаї, обряди), що сприяло творенню власної національної культурної та політичної еліти. Саме Галичина стала плацдармом для поширення українського світу на Буковині та Закарпатті, для змін у світогляді інтелектуального середовища. І це виявилось не лише у тому, що інтелігенція (О. Кобилянська, М. Василько, Ю. Федькович та ін.), вихована на німецькій культурі, поверталася в лоно українства і так чи інакше починала служити нації, а й у тому, що змінювався характер таких організацій буковинських русинів, як «Руська бесіда» (1869), «Руська Рада» (1870), студентське товариство «Союз» (1875). Вони трансформувалися від староруських та москвофільських до власне українських. На розвиток української свідомості працювала й започаткована Ю. Федьковичем газета «Буковина» (1885). Зміцненню українських підстав на Буковині сприяв і переїзд сюди С. Смаль-Стоцького, що посів посаду професора у Чернівецькому університеті [45].

Аналізуючи формування української ідентичності на західних землях, не можна оминати потужний вплив представників наддніпрянського українського

інтелектуально-політичного середовища, які допомагали закладати бібліотеки на Буковині, в Угорській Русі, на Галичині. У 1873 р. за ініціативи О. Кониського, М. Драгоманова, Д. Пильчикова на кошти Є. Милорадович – полтавської поміщиці – за активної участі галичан у Львові було започатковано Літературно-наукове товариство імені Тараса Шевченка. Недарма Б. Грінченко називав М. Драгоманова «прем'єром» галицьких радикалів. Серед чільних діячів українського відродження в Російській імперії також були прибічники політичної програми австрославизму та австрофільства. Зокрема, організатор Київської громади й фундатор київської школи істориків В. Антонович допускав можливість об'єднання українських земель в імперії Габсбургів, підтримував проголошену в 1890 р. тактику «Нової ери» в українсько-польських відносинах у Галичині, переїзд М. Грушевського до Львова й створення там наукового осередку[33].

Головним полем формування спільної ідентичності українців могла стати культура, але війна викликала культурну катастрофу, яка поглиблювалася тим, що культурний простір був не тільки розділений, але й ще більше обмежений політикою імперій. За таких умов українці на своїй землі штучно перетворювалися на національну меншину з упослідженою культурою. На Наддніпрянщині, Слобожанщині і, особливо, на Сході та Півдні України домінуючою культурою виступала російська, в Галичині – польська, на Буковині – румунська, на Закарпатті – угорська. Все це вело до розмивання етнічної ідентичності, до поглиблення внутрішньонаціонального розколу[33].

В якості висновків, важливо зауважити, що війна призвела до багатьох трагедій: люди втрачали життя, знищувалися їхні трудові досягнення, проте водночас вона сприяла політизації суспільства, зростанню революційної обстановки, усвідомленню національної свідомості українців обох імперій та формуванню ідентичності. Багато жителів Східної України, які опинилися в Галичині, змінювали свої уявлення про західних українців через спілкування з ними. В ході війни українці з обох боків фронту почали розуміти, що поліпшення

свого соціально-економічного, національно-культурного та політичного становища можна досягти тільки власними зусиллями. Іншими словами, події війни суттєво вплинули на свідомість українського населення на Сході і на Заході, частково знищуючи ментальні відмінності.

Українці по-новому сприймали такі поняття, як рідна земля і мова, батьківщина і родина, ми і вони. Східні та західні українці глибше усвідомлювали необхідність єдності для визволення, досягнення свободи та збереження себе як окремого народу.

2.2. Вплив російсько-української війни на українську ідентичність

Дослідження історичних взаємин між росією та Україною відіграє важливу роль у розумінні політичних, економічних та соціокультурних взаємодій між цими двома країнами. Серед ключових історичних подій, які суттєво вплинули на відносини між росією та Україною, слід зазначити розпад Радянського Союзу в 1991 році. Ця подія стала рубіжним моментом, який суттєво змінив геополітичний ландшафт у регіоні та стимулював поступове формування нових стосунків між країнами.

Розпад Радянського Союзу відіграв вагомий роль у формуванні динаміки міжнародних відносин та геополітичного ландшафту в Східній Європі. Ця подія мала серйозний вплив на подальший розвиток відносин між росією та Україною, викликаючи складні політичні, економічні, територіальні та культурні питання, що істотно вплинули на історію та розвиток обох країн.

Оголошення Україною своєї незалежності, викликало напруження між країнами та конфлікти щодо розподілу ресурсів, територій та впливу в регіоні. росія не полишала спроб захопити Україну від початку її незалежності, перша спроба анексії Криму відбулася у травні 1994 року. За наказом Мєшкова так званого «президента Криму», була збита табличка «Служба безпеки України» і це означало, що сепаратисти починають свою операцію. На боротьбу з

сепаратистськими силами було відправлено київських спецпризначенців з «Альфи». Для стабілізації ситуації спецпризначенці провели в будівлі СБУ три місяці, контролюючи і інші структури. Тоді репутація сепаратистів різко похитнулась і згодом Верховною Радою України від березня 1995 року було скасовано неконституційну посаду «президента Криму» [4].

Далі був конфлікт щодо острова Тузла. Країна - агресор мала плани захопити український Крим ще на початку 2000-х років, стимулюючи конфлікт навколо острова Тузла. В цей час російські пропагандисти почали проводити інформаційну кампанію проти України з метою перевірити реакцію української влади, громадян та міжнародної спільноти на можливий територіальний конфлікт з рф. Реальна мета робіт, які розпочали росіяни була іншою — на прикладі конфлікту довкола Тузли рф промацувала реакцію української держави і суспільства та міжнародної спільноти, а також відпрацьовувала механізми інформаційного супроводу. росія вчилася і ретельно готувалися[4].

Протягом вересня-жовтня 2003 року тривала активна фаза конфлікту між росією та Україною щодо острова Тузла. Під час цього конфлікту російська сторона провела комплексну інформаційну операцію, відпрацьовуючи класичні методи - приховування, ігнорування, заперечення, створення димової завіси та вигадкування приводів, а також перекладання відповідальності на місцеву владу в регіонах та використання заплутаної мови. Проте у липні 2005 року, в результаті консультацій України та російської федерації 12-13 липня, МЗС України повідомило, що росія визначила приналежність острова Тузла та вод навколо нього до України. Однак, відповідно до Департаменту інформації та друку МЗС рф, «правовий статус острова Тузла залишається невизначеним» [4].

Потім у 2014 році російська федерація анексувала Крим від України і незаконно включила його до складу рф. Цей акт анексії став результатом незаконного і одностороннього приєднання Криму до складу російської федерації, яке визнано лише росією, але не отримало міжнародного визнання,

включаючи рішення Генеральної Асамблеї ООН та Парламентської Асамблеї Ради Європи[4].

Для загострення ситуації і підвищення напруги були організовані антиукраїнські дії місцевих структур. Російські війська без розпізнавальних знаків, які були перекинуті з росії та баз Чорноморського флоту рф, окупували Крим під час перемін влади в Україні внаслідок Революції Гідності. Також було створено збройне формування з російських «козаків», яке використовувало назву «Самооборона Криму» [4].

Крім того, 16 березня 2014 року в Криму та місті Севастополі відбувся псевдореферендум про статус півострова, результати якого зафіксували фактичне приєднання Криму до росії. У наслідок анексії Криму Україною ухвалили законопроект про тимчасово окуповану територію. Ще раз варто зазначити, що цей акт анексії Криму не отримав міжнародного визнання, а багато країн вважають його незаконним[4].

Початок війни на сході України, також відомої як війна на Донбасі, відбувся в квітні 2014 року, коли російські загопи вторглися на територію українського Донбасу. Ця війна, яка почалася після анексії Криму російською федерацією, була міжнародним конфліктом і зачепила частини Донецької і Луганської областей України.

Незважаючи на загальноприйняті докази причетності росії до війни та факти участі російських військових, офіційно росія не визнала факту свого вторгнення в Україну. До 24 лютого 2022 року з українського боку цей конфлікт розглядався як неоголошена війна.

Деякі українські політики охарактеризували війну на сході України як «гібридну війну» росії проти України. Юридично, до 24 лютого 2022 року в Україні проводилася антитерористична операція (2014—2018) та операція Об'єднаних Сил. Російська влада відмовлялася визнавати антитерористичну операцію і закликала припинити її й розпочати переговори з бойовиками.

Одним із факторів, що попереджали або стимулювали конфлікт між Росією та Україною, є геополітика. Розташування України на перехресті шляхів та її стратегічне значення для росії зумовили інтереси останньої у відносинах з Україною та в цілому у регіоні. Це призвело до конкуренції за вплив, контроль над ресурсами, політичне та військове втручання.

Також українська та російська ідентичності, історичні та культурні особливості грали важливу роль у формуванні відносин між країнами. Суперечки щодо мови, культурних та історичних спадщин, а також суперництво на полі суспільно-політичних установок спричинили багато конфліктних ситуацій.

У період гібридної війни росії проти України медіа та інформаційні ресурси відіграють значну роль у боротьбі проти російських загарбників. Медіа та інформаційні ресурси грають важливу роль у формуванні української ідентичності під час конфлікту з росією, зокрема через вплив блогерів та швидку реакцію українців у соціальних мережах.

Блогери можуть впливати на громадську думку шляхом розміщення інформації, аналізу та коментарів щодо подій конфлікту, які можуть відобразити певні національні погляди та ідентичність. Їхні публікації можуть впливати на сприйняття подій українцями та сприяти у формуванні образу внутрішнього та зовнішнього ворога.

Також, у соціальних мережах, українці швидко реагують на події конфлікту з росією, обмінюючись новинами, аналізами, а також висловлюючи свої погляди та почуття. Це сприяє поширенню національних поглядів, стимулює обговорення та допомагає у формуванні спільної національної свідомості та ідентичності.

Тегання світових лідерів під час терористичних актів росії на території України також є дуже важливим. Ці теги можуть залучати увагу міжнародної громадськості до подій в Україні та впливати на формування образу країни у світі. Вони демонструють солідарність та підтримку більшості світових лідерів

із українським населенням, що може посилити міжнародну підтримку України світовою спільнотою, що є також важливим для перемоги.

Мовна політика має вплив на сприйняття конфлікту та української ідентичності, особливо в контексті війни. Дійсно, мова є одним з ключових елементів культурної та національної ідентичності, тож мовна політика стає важливим фактором у формуванні національної свідомості.

У контексті конфлікту з росією, важливо враховувати, що російська пропаганда намагається дискредитувати українську мову та українську культуру, підштовхуючи до прийняття російської мови та ідентичності. У відповідь на це, українська мовна політика спрямована на підтримку та розвиток української мови як символу національної самосвідомості. Закони, що стосуються статусу української мови та її захисту, мають важливе значення для формування національної ідентичності.

Також від початку повномасштабного вторгнення росії для українців стала важливою підтримка української мови в освіті, медіа та державних установах. Це сприяє поширенню та збереженню української мови, більш глибокому розумінню і підтримці української культури та ідентичності.

Молодь реагує на війну зазвичай дуже чутливо. Війна змушує молодих людей брати участь в активному обговоренні та аналізі подій, що відбуваються в країні. Це також стимулює їхню громадянську активність, допомагаючи формувати свідому позицію стосовно подій і відносно до власної культури та ідентичності. З одного боку, це може підсилити патріотизм і національну гордість, з іншого - призвести до психологічних стресів і дестабілізації завдяки жорстким реаліям війни. У цьому контексті особливу увагу потрібно звернути на психологічну підтримку та розвиток подій, спрямованих на психологічну реабілітацію та підтримку молоді.

Освітні та культурні ініціативи спрямовані на утримання української ідентичності серед молоді грають ключову роль у цьому контексті. Розширення

навчальних програм з історії, культури та мови України, які сприяють поглибленню розуміння молоддю власної культури та ідентичності.

Участь у міжнародних обмінах та проектах молоді сприяє розширенню світогляду, також міжнародна співпраця сприяє у утриманні й підсиленні української ідентичності.

Проведення культурних заходів, фестивалів, концертів, виставок та кінофестивалів, спрямованих на популяризацію української культури та мови серед молоді, ще досі є недостатньою. Про те ту роботу, яку виконують українські блогери є колосальною. В умовах війни вони об'єднують навколо себе не тільки молодь, а й усіх громадян які активно користуються інтернетом.

Війна не лише призвела до трагічних наслідків для країни, але також викликала значні зрушення й переосмислення у внутрішній ідентичності українського народу. Конфлікт із росією викликав захоплення у вираженні національної гордості та об'єднання в підтримці української мови, культури та ідентичності.

Отже, російсько-українська війна впливає на українську ідентичність через різноманітні аспекти, включаючи зміни в політичних, економічних, соціальних та культурних сферах. Кінцевий результат цього впливу буде потребувати уважного дослідження та аналізу, адже війна суттєво змінює ставлення українців до своєї ідентичності, а також впливає на їхні погляди на міжетнічні стосунки та міжнаціональний діалог.

2.3. Роль української культури та мови у зміцненні національної ідентичності

Українська культура та мова відіграють важливу роль у зміцненні національної ідентичності людей. Вони є основними складовими факторами, які визначають самобутність та унікальність українського народу. Українська культура та мова відіграють визначальну роль у формуванні національної

ідентичності, втілюючи в собі безцінні цінності, традиції та спадщину, передавану від покоління до покоління.

Українська культура розмаїта й багатшарова, відбиваючи в собі вплив різноманітних історичних, соціальних та культурних процесів. Народна мудрість, традиції та звичаї, національні українські свята, музика, танці та обрядовість утілюють в собі духовність та колорит українського народу. Поетична мова української народної пісні, казки, легенди та фольклор додають унікальний глибинний шар в українську культуру.

Вона зберігає в собі багату історію, народні звичаї, традиції та вірування, які передаються з покоління в покоління. Це відіграє важливу роль у формуванні колективної пам'яті та ідентичності українців.

Українська мова - це не лише комунікаційний засіб, але й основа для формування національної свідомості. Збереження й розвиток мови важливі для утвердження національної ідентичності та збереження української культурної спадщини.

Українська література, музика, традиційне мистецтво та народні ремесла відображають унікальність української культури. Збереження та підтримка цих видів мистецтва сприяють підвищенню самосвідомості й патріотизму серед народу.

Культурні вираження, такі як література, мистецтво та музика, грають важливу роль у вираженні опору та об'єднанні нації під час війни. Ці види мистецтва допомагають сприймати, відтворювати та розуміти драматичні події, а також стимулюють національну самосвідомість та підтримують дух опору.

Література відіграє значну роль в узгодженні нації та вираженні опору. Українські письменники, такі як Тарас Шевченко, Леся Українка, Олесь Гончар, Сергій Жадан, в своїх творах або віршах висловлюють патріотизм, високі моральні цінності та опір окупації. Їхні твори стають як символи національної свідомості та спрямовані на створення моральної рушійної сили.

Розглянемо приклад Тараса Григоровича Шевченка, який відіграв значну роль у вираженні опору саме зараз. Тарас Шевченко, як знаменитий український письменник, має величезне значення в формуванні української ідентичності. Його твори про побут та культуру українського народу набули широкого визнання у ХІХ столітті, розвиваючи ідею народження національної самосвідомості серед українців.

І зараз Шевченкові твори стали піснями, які є сучасним символом боротьби за національну свободу та незалежність у культурному просторі України. Його трагічна доля і критика соціальних нерівностей того часу актуальна і до сих пір. Ідеї Шевченка про любов до рідного краю, національну свободу та духовну красу відчуваються в українській літературі, мистецтві та культурі протягом століть.

Важливу роль у вираженні опору та об'єднанні нації під час війни має мистецтво. Наприклад, в Україні з'явилися графіті та мурали, які відображають патріотичні мотиви та допомагають співвіднести національні символи з опором та солідарністю українського народу.

Українська музика також відображає дух опору та об'єднання. Популярні пісні різних гуртів, слова яких вони взяли з патріотичних пісень минувшини. Андрій Хливнюк, лідер гурту «Бумбокс» заспівав «Червона калина»² на Софіївській площі. Відео на стільки завірусилося, що стало популярним за межами нашої країни. А тоді було Євробачення 2022 і пісня Kalush – Стефанія, присвячена ця пісня його матері.³ У цій пісні можна прослідкувати прообраз усіх українських жінок, які в умовах війни залишаються незламними і сильними. Також саме після представлення цієї пісні хлопці звернулися до світової спільноти з проханням допомогти звільнити захисників Азовсталі.

Символи та образи, такі як тризуб, жовто-блакитний прапор, червоно – чорний прапор, барви національного одягу, а також українські національні герої.

---

² Відео патріотичної пісні «Червона калина» Андрія Хливнюка(Бумбокс) на Майдані Незалежності <https://www.youtube.com/watch?v=SCGhRdgtidM>

³Відео пісні Kalush – Стефанія з Євробачення-2022 <https://www.youtube.com/watch?v=UieGVYOruLk>

Такі як Іван Сірко – геніальний військовий лідер , який здобув більш ніж 60 розгромних перемог у свій час. Богдан Хмельницький – організатор повстання проти польської шляхти, політик, полководець та засновник Української козацької держави і її перший гетьман. Степан Бандера – український політичний діяч, один із радикальних ідеологів українського націоналістичного руху ХХ ст. Денис Прокопенко «Редіс» - Герой України, четвертий командир полку Азов, бездоганний командир, відзначився ефективними діями з відбиття атак ворога та захистом міста-героя Маріуполя. Ці герої стали представниками національного опору, віри у довгоочікувану перемогу й об'єднання українців.

Ці символи використовуються як спосіб вираження патріотизму та гордості за власну націю у протистоянні ворогу.

У цілому, ці культурні вираження, символи та образи є невід'ємною частиною українського опору та об'єднання під час війни, сприяючи утриманню національної ідентичності та підтримці духу українського народу.

На формування мовної ідентичності в умовах війни впливає мовна політика, оскільки мова є ключовим елементом національної самосвідомості та культурної спадщини. Мовна політика в умовах війни має вирішальне значення для збереження та підтримки мовної ідентичності. Важливо, щоб українська мова мала офіційний статус як державна мова, що гарантує захист та підтримку її використання в усіх сферах суспільства, включаючи урядові органи, освіту, ЗМІ та інші сфери суспільного життя.

Також важливо надавати якісну мовну освіту в українських школах та університетах для забезпечення доступу до навчання українською мовою, а також для підтримки рівноправ'я мов.

Потрібно підтримувати та розвивати українську літературну традицію через підтримку письменників, видавництва та культурні ініціативи(у бібліотеках Львову обмінювали російські книги на українські книги).

Крім цього, підтримка та розвиток української мови також може бути досягнута через мовні ініціативи, які сприяють збереженню та розвитку

української мови серед молодого покоління, відновлення та підтримку мовних традицій, а також поширення української мови у медіа, мистецтві та інших аспектах суспільного життя.

Соціальні мережі та інтернет-платформи вже впливають на сприйняття конфлікту шляхом поширення різних поглядів, репортажів, відео та іншого контенту. Це може призвести до формування різних точок зору та інформування людей не лише про те, що відбувається в реальному часі, а й в пом'якшенню чи загостренню сприйняття конфлікту. Можуть виступати як майданчик для висловлення патріотичних поглядів, обговорення національних цінностей, виявлення солідарності та сприяти формуванню національної ідентичності. Вони можуть також впливати на об'єднання громадськості заради досягнення спільних цілей та ідеалів.

Щодо культурних та мовних ініціатив, у онлайн-середовищі з'являється багато різноманітних ініціатив, що спрямовані на збереження та розвиток культурної та мовної спадщини:

1. Онлайн-культурні заходи та фестивалі: Віртуальні концерти, літературні обговорення, виставки та інші культурні заходи є популярними способами віртуального поліпшення культурної свідомості та підтримки культурних ініціатив.

2. Онлайн-мовні курси: Інтернет-платформи стали важливими для поширення онлайн-мовних курсів та навчальних матеріалів для вивчення та підтримки мовної ідентичності.

3. Мовні та культурні проекти у соціальних мережах: З'являються спільноти та групи у соціальних мережах, які сприяють обговоренню мовних та культурних питань, спільним ініціативам та подіям.

Ці ініціативи допомагають зберегти та розвинути українську мову та культурну спадщину, залучаючи широке коло активних учасників у цифровому просторі.

Під час воєнного конфлікту система освіти грає надзвичайно важливу роль у зміцненні національної ідентичності. Вона впливає на свідомість та уявлення молодого покоління, формуючи їхнє розуміння і цінності, пов'язані з національною ідентичністю. Існує кілька ключових ролей, які відводяться системі освіти в умовах воєнного конфлікту. Однією з головних ролей системи освіти є вивчення історії своєї країни. Вона допомагає учням зрозуміти події минулого, які вплинули на формування сучасної нації, розвиток культури та визначення ідентичності нації. Освітні програми також можуть включати в себе вивчення культурної спадщини, національної культури, традицій та звичаїв. Наприклад, це може включати вивчення української народної музики, танців, обрядів та ремесел, які уособлюють українську культуру.

Програми підтримки національної свідомості направлені на виховання гордості за власну націю, її історію, культуру та мову. Наприклад, в Україні, Інститут патріотичного виховання має на меті підвищити патріотизм серед учнів українських шкіл.

Система освіти допомагає формувати учнів як активних учасників життя нації, що розуміють та цінують її культурну, історичну та мовну спадщину.

Отже, українська культура та мова, як витoki національної ідентичності, сприяють збереженню цінностей, ідентифікації та зміцненню національної єдності. Вони є неоціненними складовими у формуванні унікального образу та духу українського народу, та є невід'ємною частиною спадщини, яка унікальна та цінна для кожного українського громадянина.

2.4. Візуальне відтворення української ідентичності

Візуальне відтворення української ідентичності включає в себе вивчення та відображення культурних, історичних, соціальних та етнічних характеристик українського народу через різноманітні візуальні способи. Це може включати в себе мистецтво, візуальну антропологію, дизайн, фотографію, кіно, музику, відео та інші сучасні форми медіа.

Візуальне відтворення ідентичності українців може бути спрямоване на вивчення та показ важливих аспектів української культури, традицій, звичаїв, історії, мови та ландшафту. Це допомагає утримувати та розширювати характеристики та унікальність української ідентичності, показуючи її різноманітність та багатство через візуальні засоби.

Дослідження візуального відтворення української ідентичності також може включати аналіз різноманітних форм мистецтва та візуальної культури, таких як народне мистецтво, сучасне мистецтво, архітектура, візуальна антропологія та медіа-продукція. При цьому важливо звертати увагу на те, як ці візуальні елементи та репрезентації впливають на формування уявлення про українську ідентичність та як вони відображаються в сучасному світі.

Розгляньмо назви українських бригад і їх глибокий вплив на українську ідентичність, формування її унікальності та самовизначення.

14-та окрема механізована бригада імені князя Романа Великого - це частина Збройних сил України, яка розташована у місті Володимирі-Волинському. У минулому ця бригада була відома як 51-ша дивізія, а згодом перетворилася на 51-шу окрему механізовану бригаду. Після подій під Іловайськом бригаду переформували у 14-ту, склад якої включав залишки розформованої 51-ї бригади та нових мобілізованих військовослужбовців. Новостворена бригада не успадкувала нагород та почесних назв 51-шої бригади. За чисельністю вона перевершує 51-шу [9].

Бригада взяла участь у звільненні ряду міст України: Лисичанська, Сєверодонецька, Рубіжного, Мар'їнки, Красногорівки та брала участь у боях за Савур-Могилу та поблизу Дебальцевого. На сьогоднішній день вона є військовим підрозділом з високим рівнем боєздатності, здатним діяти проти будь-яких загроз [9].

У 2019 році напередодні Дня захисника України за зразкове виконання поставлених завдань, високі показники в бойовій підготовці Президент України підписав указ та присвоїв 14-й ОМБр почесне найменування. Роман Великий або

Роман Мстиславич – засновник сильного Галицько-Волинського князівства і патріарх монаршого правлячого роду Романовичів. Уважався сучасниками наймогутнішим з усіх руських (давньоукраїнських) князів кінця XII – початку XIII століття, за що його називали Великим. Не дивно, що бригада отримала таке найменування, адже вона народжена на початку російсько-української війни та загартована в найзапекліших боях за кожний метр української землі [8].

24-та окрема механізована бригада імені короля Данила - військово-з'єднання механізованих військ у складі Сухопутних військ Збройних сил України чисельністю в бригаду. Базується в м. Яворів на Львівщині. Перебуває у складі оперативного командування «Захід» [10].

Починаючи з початку російської агресії в 2014 році, частини бригади були активно задіяні на різних фронтах війни на сході України. Улітку 2014 року бійці бригади приймали участь у битвах за Лиман та Лисичанськ, а також брали участь в операції з блокування російського кордону в Секторі Д. Під час блокування кордону у липні 2014 року, бригада зазнала втрат в результаті ракетної атаки Росії під Зеленопіллям. На фронті Сектору А частини бригади вели бої в Георгіївці, Лутугиному, Новосвітлівці та Хрящуватому, а також під Луганським аеропортом. Восени 2014 року бригаду також дуже активно використовували в районі 32-го блокпосту [10].

Під час російського вторгнення в Україну у 2022 році бригада брала участь у захисті міст Попасна та Лисичанськ, а після ротації була задіяна у визволенні правого берега південної частини України. Названа бригада на честь короля Данила, відомого правителя Королівства Русі, видатного державного діяча та стратега Середньовіччя. Ця назва засвідчує зв'язок зі славною історією України та її національними коріннями. Король Данило був видатним державним діячем та стратегом, а саме ці якості найбільше цінуються в бойових підрозділах. Таким чином, назва нагадує українському народу про його славу минувшину та мотивує сучасних воїнів до високих стандартів, досягнень і відданості для захисту своєї країни [7].

92-га окрема штурмова бригада імені кошового отамана Івана Сірка - бригада, яка була сформована у 2000 році на базі 6-ї дивізії Національної гвардії України, має свою дислокацію у с. Клугино-Башкирівка, Чугуївському районі Харківської області та належить до Оперативного командування «Схід». У 2011 році штати бригади було скорочено, і до 2015 року планувалося її ліквідувати. Проте з початком російсько-української війни в 2014 році, ротно-тактична група була відправлена на Донбас спробувати деблокувати оточені під Іловайськом війська. Бригада брала участь у численних боях, включаючи захоплення спецпризначенців ГРУ під Щастям. З 2022 року вона приймала участь у відбитті російського повномасштабного вторгнення на харківському напрямі та в осінньому контрнаступі [11].

Назва бригади на честь Івана Сірка є важливим символом у військовій ідентичності українців. Іван Сірко відомий як визначний герой української історії, який відіграв важливу роль у боротьбі за незалежність українського народу у XVII столітті. Він був воєначальником та дипломатом, який відстоював інтереси України, ведучи переможні битви та демонструючи високий рівень стратегічної майстерності. Таким чином, назва бригади на його честь має для українців патріотичне спадкове значення [11].

72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорожці - Ця військова одиниця збройних сил України є механізованим військовим формуванням та розташована в місті Біла Церква Київської області. Бригада була сформована в 2002 році на базі 72-ї гвардійської механізованої дивізії, яка своєю чергою має історію 72-ї гвардійської мотострілецької дивізії [12].

Починаючи з 2014 року, бригада брала активну участь у війні на сході України, в складі сил Антитерористичної операції. Влітку 2014 року підрозділи бригади вели важкі бої на російсько-українському кордоні та в Приазов'ї, тоді як у зиму 2016 року брали участь у боях під Авдіївкою в промисловій зоні.

У 2022 році, на початку російського вторгнення, бригада захищала столицю Київ, беручи участь у боях за Ірпінь, Мощун, Гостомель, та Бучу. З літа 2022 року бригада приймає участь у бойових діях на Донбасі [12].

Бригада має почесну назву «Чорні Запорожці» на честь військового формування часів Української Народної Республіки. Ця назва є важливим символом української військової ідентичності та патріотизму [12].

Чорні Запорожці, або кінний дивізіон 2-го Запорізького полку були одним з найбільш бойових та дисциплінованих військових утворень УНР. Чорні Запорожці брали активну участь у боротьбі за незалежність України та відстоювали інтереси українського народу [12].

Назва «Чорні Запорожці», надана бригаді, є важливим спадковим символом, що сприяє збереженню традиційних цінностей та відзеркаленню національної гордості. Ця назва відображає воєнну славу та відданість захисту України.

93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр» - військова бригада, яка входить до складу з'єднання механізованих військ України і розташована у смт Черкаське (Новомосковський район, Дніпропетровська область) та належить до Оперативного командування «Схід». Від самого початку війни на сході України з Росією бригада бере активну участь у військових операціях. Її підрозділи брали участь в найважчих боях війни, зокрема під Іловайськом та Донецьким аеропортом [13].

Протягом війни бригада зазнала великих втрат, загинула 272 військовослужбовців. За цей період понад 1000 військовослужбовців бригади були нагороджені державними нагородами, серед них троє отримали звання Героя України та орден «Золота Зірка» [13].

З початку повномасштабного вторгнення з боку Росії в 2022 році бригада брала участь у обороні України на різних напрямках: Сумщина, Харків, Ізюм, Балаклія, Бахмут та Соледар.

Бригада носить почесне найменування «Холодний Яр» на честь історичної місцевості Наддніпрянської України, що стала відомою завдяки своїм повстанським діячам. Це найменування є важливим символом національної боротьби та патріотизму [13].

Історичний Холодний Яр був місцем активних повстанських рухів та опору проти зовнішніх ворогів. Місцеві повстанці відзначалися своєю відданістю та готовністю боротися за свою землю та незалежність. Їхні дії стали символом героїзму та визвольної боротьби для українського народу.

Таким чином, почесне найменування «Холодний Яр» для бригади відображає його зв'язок з традиціями вільної боротьби за свободу та незалежність [13].

Не тільки через назви бригад українці проявляють свою ідентичність. Шеврони, також є одним із проявів українськості і ідентифікації свій – чужий. Це спеціальні нашивки на форму військових, які використовуються для визначення приналежності до певних військових підрозділів або роду військ. Вони також можуть мати символічний або ідентифікаційний характер.

У випадку українських військових, шеврони можуть включати державні символи, національні кольори, традиційні українські символи або інші елементи, що відображають національну ідентичність та патріотизм. Це може бути у вигляді гербу України, тризуба, символів традиційної української культури чи інших національних елементів [16].

Шеврони в українських військових мають велике значення, як офіційні знаки відомчої належності, так і як неофіційні елементи, наприклад, «Малюк Йода», які стали важливим символом. Вони є живим прикладом того, як Збройні сили України просуваються від спадщини радянської армії до сучасності. Українські військові змогли усунутися від «радянщини» в уніформі, в наших військах та в шевронах. Проте, процес цілеспрямованої зміни відбувся лише після російської агресії в 2014 році [16].

Під час повномасштабної війни військова форма стає звичайною для очей, але нарукавні знаки часто залишаються загадковими для цивільного населення.

Ці нарукавні знаки мають важливу і цікаву історію, яка часто пов'язана з роллю конкретного військового підрозділу в армії, його цінностями, історичними подіями та героями, які надихають бійців.

На правому рукаві українські військовослужбовці носять емблему, яка свідчить про їх приналежність до певного виду військ або роду військ. На лівому рукаві розташовані знаки військових частин, в яких вони служать.

Ці нарукавні знаки, також відомі як патчі та шеврони, мають важливе значення і часто відображають військову ідентичність та історію. Термін «шеврони» формально походить від кутового зображення (у формі Λ або V), проте він став загальноживаним терміном для нарукавних знаків у військовій термінології [16].

Щит - це символ землі, трикутник - це вказівка на повітря, а коло - на воду.

Форма нарукавного знаку - перше, на що слід звернути увагу, щоб зрозуміти, в якому виді збройних сил служить військовий.

У багатьох країнах світу традиційною для нарукавних знаків є форма щита. Українські щитоподібні шеврони є найбільш поширеними серед сухопутних військ [16].

Для повітряних сил обрано трикутник, який спрямований вершиною вгору. Ця форма також була використана для розпізнавання літаків Української Народної Республіки. Також специфічна форма тризуба була запозичена з авіаційної техніки УНР [16].

Шеврони військово-морських сил мають форму кола, у якому інтуїтивно можна розпізнати ілюмінатор. Тризуб, сполучений з якорем, використовувався ще в арміях УНР та Української Держави під проводом Скоропадського [16].

Унікальні нарукавні знаки також зустрічаються в двох інших видів військ: десантно-штурмових та Сил спеціальних операцій [16].

Шеврон десантників виглядає схожим на парашут, а маруновий колір знаку замінив колишній радянський блакитний.

Сили спеціальних операцій обрали для свого нарукавного знаку форму діаманта, яка символізує профіль ограненого дорогоцінного каменя. Такий вибір має підкреслити особливу роль цієї молодшої сили та її належність до військової еліти. Ці сили єдині, хто на своєму нарукавному знаку використовує стилізований двозуб Святослава Хороброго, великого князя київського, який є покровителем Сил спеціальних операцій. Його легендарні слова "Іду на ви!" стали бойовим гаслом для цих сил [16].

В нарукавних знаках територіальної оборони у кожній окремій бригаді Територіальних Оборон обов'язковим елементом є зображення фортечного муру. Емблеми зазвичай відтворюють герби міст, звідки походять ці бригади [16].

Вибір коричневого кольору для тризуба на шевроні Медичних сил був обдуманим. Це відтінок кориці чи цинамону. В армії УНР його навіть називали не коричневим, а цинамоновим. Цей колір обрали для ідентифікації військових медиків. Цинамон вважався давнім і широко поширеним лікарським засобом, його корисні властивості відомі й донині, а ефірна олія кориці використовується у препаратах проти застуди [16].

Чорний колір використовується для позначення родів військ, чия діяльність пов'язана з технікою. Це має просте практичне пояснення: на чорному кольорі найменш помітні сліди від мастила та пального [16].

Червоний колір символізує вогонь, а в умовах війни – снаряди та ракети. Тому він використовується для емблем Ракетних військ, артилерії, Військ протиповітряної оборони сухопутних військ та Зенітно-ракетних військ України [16].

В багатьох арміях світу червоним кольором також позначають артилеристів. У армії УНР артилерійський тризуб також був червоним [16].

Білий колір, що асоціюється з крилами, інтуїтивно пов'язаний з авіацією. Шеврони, що представлені у Повітряних силах та Арміїській авіації, чудовий

приклад того, як розрізнити два види збройних сил за допомогою форми нарукавних знаків [16].

В якості висновку, можемо сказати, що такі шеврони слугують не лише для визначення військової приналежності, а й для вираження патріотизму, національної гордості та єднання серед військових. Вони також відображають важливість національної ідентичності та відданість українських військових своїй країні.

2.5. Постконфліктне відродження і розбудова української ідентичності

Постконфліктне відродження та розбудова української ідентичності в Україні є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу.

Україна, як багата історична країна, в останні роки пережила складний період, що суттєво вплинули на ідентичність українського народу. Проте, в цей важливий період, відродження та розбудова української ідентичності стає надзвичайно важливим завданням. Підтримка ветеранів, створення позитивного національного образу, примирення та врегулювання конфлікту - це вирішальні аспекти у процесі відновлення національної ідентичності.

У війні не тільки втрачаються людські життя та майбутнє, але й багато ветеранів і учасників війни отримують серйозні травми, які потребують довгострокового та комплексного підходу до реабілітації. Забезпечення всебічної підтримки для цих громадян - це не лише моральний борг суспільства перед ними, але і важливий крок у зміцненні національної єдності та відродженні патріотичних почуттів.

Одним з головних аспектів підтримки ветеранів та учасників війни є доступ до медичної допомоги. Вони повинні мати можливість отримати якісне лікування та реабілітацію для подолання наслідків травм, отриманих на фронті.

Важливо забезпечити їм доступ до сучасних методів лікування, а також постійний медичний та моральний супровід.

Крім того, психологічна реабілітація наших воїнів є надзвичайно важливою. Багато ветеранів стикаються з посттравматичним стресовим розладом та іншими психологічними проблемами, які потребують професійної допомоги. Надання психологічної підтримки, проведення спеціалізованих тренінгів та групових занять можуть сприяти подоланню психологічних травм та реінтеграції в суспільство.

Крім цього, важливо надати соціальну підтримку учасникам війни. Це може включати забезпечення житлом, можливість отримання освіти та професійної перепідготовки, а також допомогу у працевлаштуванні. Підтримка в здобутті нових навичок та створення умов для успішної реінтеграції в цивільний життя може допомогти ветеранам знайти нові цілі та мотивацію в подальшому житті.

Всебічна підтримка ветеранів та учасників війни через доступ до медичної допомоги, психологічну реабілітацію та соціальну підтримку є вагомим чинником у зміцненні національної єдності та відродженні патріотичних почуттів. Це показує, що суспільство віддячує тим, хто віддав кращі роки свого життя за мир та безпеку всієї країни, і є невід'ємною частиною процесу післявоєнного відновлення.

Формування позитивного національного образу та усвідомлення національної самосвідомості через розвиток культури, мистецтва, спорту та освіти є важливим процесом для будь-якої країни, особливо для тих, які пережили складний період воєнних конфліктів та потребують відродження патріотичних почуттів серед населення.

Один з ключових шляхів формування позитивного національного образу - це розвиток культури, мистецтва та спорту. Підтримка різноманітних культурних ініціатив, фестивалів, виставок, концертів та театральних постановок сприяє піднесенню культурної спадщини країни, а також формує позитивне

уявлення про неї. Збереження та розвиток національних традицій, мови, музики та народної культури допомагає у формуванні позитивного образу країни та підвищує національну гордість.

Також важливою є роль освіти в формуванні позитивного національного образу. Розширення національно-патріотичного виховання в учбових закладах та позашкільних закладах, вивчення історії України, мови, традицій та інших аспектів культури сприятиме формуванню національної свідомості серед молоді. Ініціативи, спрямовані на підвищення інтересу до вивчення культурно-історичного доробку країни, можуть сприяти усвідомленню національної самосвідомості та підвищенню патріотичних настроїв серед населення.

Враховуючи важливість цих аспектів для формування позитивного національного образу, необхідно надавати підтримку культурним та освітнім ініціативам, які сприяють збереженню й розвитку національної ідентичності. Це допоможе країні в цілому зміцнити своє місце в світі та залучити більше уваги та поваги з боку міжнародного співтовариства.

Сприяння згуртуванню суспільства навколо загальних цілей та цінностей, разом із вирішенням соціально-економічних проблем у постконфліктних регіонах, визнається ключовим аспектом для врегулювання конфліктів та відновлення національної єдності.

Постконфліктне відродження та розбудова української ідентичності вимагає врахування всіх цих аспектів та активного впровадження комплексних заходів для зміцнення національної єдності та побудови мирного та процвітаючого суспільства.

В сучасному світі, згуртування суспільства навколо загальних цілей та цінностей виявляється критично важливим, особливо в післявоєнних умовах. Забезпечення взаєморозуміння, толерантності та співпраці між різними соціальними та етнічними групами є обов'язковим для побудови миру та збереження стабільності в країні.

Зокрема, вирішення соціально-економічних проблем у постконфліктних регіонах є важливим елементом постконфліктного відродження, оскільки надання можливостей для розвитку, створення робочих місць та покращення умов життя населення сприяє зменшенню напруги та подоланню конфліктних ситуацій.

У цьому контексті, комплексні заходи для зміцнення національної єдності включають в себе не лише сприяння розвитку економіки, соціальних програм та інфраструктури, але й активні заходи для забезпечення взаєморозуміння та культурної спільності різних груп суспільства.

Необхідно звернути увагу на важливість підтримки культурних та етнічних ініціатив, сприяння культурним обмінам та іншим заходам, що сприяють спільному розвитку та збереженню культурної спадщини.

Післявоєнна розбудова України є однією з головних тем, що привертає увагу світової спільноти. Україна зазнала значних втрат в результаті війни, і для успішного відродження і поділення відновлення країни залежить від підтримки та участі світової спільноти.

План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова»⁴, підготовлений спільно з українською владою, спрямований на підтримку відновлення та економічного зростання в Україні. Запропоновані заходи ґрунтуються на стандартах Ради Європи й спрямовані на посилення стійкості українських державних установ, демократичного управління, верховенства права й захисту прав громадян.

Банк розвитку Ради Європи (СЄВ) готовий допомагати шляхом часткового фінансування інвестиційних проєктів з високою соціальною доданою вартістю, сприяючи інклюзивності та поліпшенню умов життя найбільш уразливих груп населення, Вже надає підтримку сусіднім з Україною країнам у формі грантів і позик.

---

⁴ План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

Отже, разом з українською владою, Рада Європи буде координувати свої дії з іншими учасниками та організаціями-донорами, щоб забезпечити успішне виконання плану. Це динамічний документ, який буде оновлюватися відповідно до потреб та ризиків, що виникають у контексті ситуації в країні. Щоб оцінити успіхи виконання плану, буде створено Керівний комітет з представників української влади та Ради Європи.

Тільки через поєднання зусиль уряду, громадськості та міжнародного співтовариства можливо досягнути постконфліктного відродження та побудувати мирне та процвітаюче суспільство. Забезпечення національної єдності та врегулювання конфліктів потребує дійсно серйозних та комплексних заходів, спрямованих на зміцнення та об'єднання різних аспектів суспільства для досягнення спільних цілей.

Розділ 3

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ПІДРОЗДІЛІВ У БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Роль військових формувань та підрозділів в боротьбі за незалежність України є критично важливою для розуміння історії та сучасності держави. Незважаючи на складні виклики, з якими стикається Україна, військові сили та добровольчі батальйони грають вирішальну роль у забезпеченні безпеки, захисті суверенітету та територіальної цілісності країни. У цьому розділі ми розглянемо важливість військових формувань для української незалежності та їх внесок у важливі історичні події та конфлікти, а також їхню актуальну роль у контексті сучасних геополітичних викликів.

3.1. Внесок січових стрільців, ОУН, УПА у боротьбу за незалежність Української держави

Україна дуже давно розпочала пошуки своєї ідентичності. В історії нашої країни є багато подій з яких нам відомо, що знайти свою ідентичність Україні було вельми непросто. Тому що цьому заважали різні обставини: часті війни на території або поблизу її кордону та внутрішні непорозуміння.

З часів бурхливих подій на заході країни виникла військово-патріотична формація, що зберегла свою славу та героїчний дух до нині— Січові Стрільці. Створені як символ національного опору та борці за українську ідентичність. Ініціатива їхнього утворення виникла серед галицької громадськості. Метою їхньої боротьби був захист та боротьба за національну незалежність України.

Українські Січові Стрільці (УСС) виникли як військово формування, враховуючи принцип добровільності та ініціативу галицько-українського суспільства. Вони були ключовим елементом австро-угорської армії під час Першої світової війни, активно виступаючи проти Російської імперії. УСС визначалися національністю та стали символом ідеї української незалежності.

Зокрема, вони приймали військову присягу на вірність українському народові, визначали завдання як «визволення братів-українців» і використовували українську мову у військових підрозділах [20].

УСС склалися переважно з представників української інтелігенції, що визначало їхній високий рівень духовності та активність у різних сферах, включаючи патріотичну, політичну, культурну та просвітницьку роботу. Організація вирощувала національну свідомість та державницько-соборницьку ідеологію, спираючись на українське відродження в Галичині та роботу молодіжних організацій, таких як «Січ», «Сокіл», «Пласт» [20].

Командний склад та виховні структури акцентували увагу на військово-патріотичному вихованні, спрямованому на формування національної свідомості та духовних цінностей українського воїна. Слова першого керівника УСС, сотника Дмитра Вітовського, визначали мету організації як «Незалежна і Соборна Українська держава».

УСС продовжували свою роль під час визвольних змагань 1917–1921 рр., трансформуючи ідею української незалежності в державницьку ідею. Спадкоємці УСС, зокрема київські Січові стрільці та Українська галицька армія, продовжили цей шлях, а їхні ідеї та героїзм стали основою для подальшого формування Збройних сил України та інших національних організацій[20].

Українські воїни підтримували бойовий дух, зокрема, співаючи пісню "Ой у лузі червона калина" - гімн УСС, яка отримала широке визнання під час початку повномасштабної війни Росії проти України у 2022 році. Українська пісня, що була написана на початку 1914 року в південній Галичині Степаном Чарнецьким за мотивами останнього куплету козацької пісні XVII століття «Розлилися круті бережечки», активно виконувалася січовими стрільцями та згодом стала народною[34].

Січові стрільці відіграли ключову роль у захисті та боротьбі за національні інтереси України, залишаючи свій слід в історії українського патріотизму.

Вивчення історії та діяльності Організації Українських Націоналістів (ОУН) є надзвичайно важливим для сучасних дослідників, оскільки сприятиме розвінчанню міфів, що навколо її існують. Розпорошеність архівів цієї організації ускладнює роботу з первинними джерелами, але наукові дослідження можуть спиратися на цінні документи, що надійшли до Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) за останні роки. Ці матеріали стануть невід'ємною базою для подальших досліджень ОУН [19].

Організація Українських Націоналістів (ОУН) була створена 3 лютого 1929 року з метою встановлення Української соборної самостійної держави, її збереження та розвитку. ОУН виникла внаслідок об'єднання Української військової організації (УВО) та студентських націоналістичних спілок: Групи української національної молоді, Легії українських націоналістів та Союзу української націоналістичної молоді. Головний орган ОУН був Великий збір українських націоналістів (ВЗУН), а між його скликаннями – Провід українських націоналістів (ПУН) [19].

Основною метою ОУН було встановлення незалежної соборної національної держави на всій українській етнічній території, зокрема, через національну революцію та встановлення диктатури. Економіка держави планувалася як поєднання приватної, націоналізованої та кооперативної форм власності. ОУН відкидала будь-який партійний чи класовий поділ та позиціонувала себе як домінуючу силу українського суспільного життя як в Україні, так і за кордоном [19].

Одним з складних періодів української ідентифікації є період комуністичної та соціальної революції. До влади на той час прийшли люди, які хотіли стерти кордони між різними народами та їхніми країнами, і в тому числі й українську ідентичність.

На початок ХХ ст. поняття асоціювалося з українським національним рухом та показувало свідому настанову на вибір українськості як життєвої позиції.

З 1942 по 1956 рік Українська повстанська армія (УПА) з'явилася як сильна військово-політична формація українського визвольного руху, заснована 14 жовтня 1942 року [19].

З самого початку свого існування УПА брала участь у бойових діях на трьох фронтах: проти військ Третього Рейху та його союзників, польського Руху опору (Армія Крайова, Армія Людова) та радянських партизан.

Після повернення радянського режиму на західноукраїнські землі окремі осередки спротиву продовжувались протягом 1950-х — 1960-х років і зуміли активно виступати проти каральних загонів НКВС [19].

Українська повстанська армія використовувала партизанську тактику, при цьому всі види зброї були загарбаними в німців, совітів, угорців та австрійців (ще з Першої світової війни). Своім головним завданням УПА декларувала підготовку потужного повстання, яке мало розпочатися в сприятливий для того часу момент, коли СРСР і Німеччина виснажать одна одну в кровопролитній війні, а потім створення самостійної єдиної української держави, що мала включати в себе всі етнічні українські землі [19].

Підтвердженням просування ідей української нації, ми можемо простежити у програмних положеннях УПА. Саме у них йдеться про те, що вона (УПА), захищаючи український народ від терору окупантів, створює озброєну силу, яка закріпить завоювання української національної революції і, втілившись в українську народну армію, стане на захист проти зовнішніх ворогів. А значить вести боротьбу в лавах УПА – це почесний обов'язок українця. Також активні прояви українськості, себто діяльності, присвяченої поширенню форм та ідей української культури можемо побачити на сторінках своїх нелегальних видань, зокрема й листівок і відозв [19].

Українська повстанська армія є головним борцем за українську ідентичність. Саме повстанці свідомо поширювали все українське на території нашої держави в період національно - визвольного руху. Чого вартий лише гімн ОУН, УПА — Марш Українських Націоналістів, створений на слова поета Олесея

Бабія композитором Остапом Нижанківським. Затверджений Проводом Українських Націоналістів у 1932 році. Який увібрав у себе всі елементи українськості. Саме у гімні ми чітко прослідковуємо, хто ми, яка наша мета та які наші символи (синьо - жовтий стяг) [19].

Січові стрільці та ОУН, УПА виступали як героїчні воїни та національні визволителі в боротьбі за незалежність. Їхні дії визначили формування української ідентичності та сприяли піднесенню національного духу. Історія цих організацій є свідченням негнатовного прагнення українців до власної державності, незалежно від зовнішніх та внутрішніх труднощів.

До того ж, саме ця боротьба, допомогла нам зберегти розуміння того, що ми - українці і пронести це кріз період радянської окупації. І в кінцевому результаті у 24 серпня 1991 року стати на шлях незалежності з розумінням, того що ми українці. Та й по сьогоднішній день ми використовуємо це неймовірно прекрасне гасло «Слава Україні!» та відповідаючи «Героям Слава!» вказуємо на свою українську ідентичність та прославляємо свою країну та її героїв [19].

Внесок січових стрільців та ОУН, УПА у боротьбу за незалежність Української держави був надзвичайно значущим і визначальним у сучасній історії України. Ці організації виступали проти іноземного панування й боролися за утвердження національної самостійності. Січові стрільці були активними учасниками визвольних змагань за часів Української революції 1917-1921 років, вони відзначилися своєю відданістю національній ідеї та готовністю боротися за свободу та незалежність [19].

Отже, Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія продовжили цю боротьбу наступними десятиліттями, проводячи збройну опозицію до радянського панування й демонструючи готовність відстоювати українську державність за будь-яких умов. їхні зусилля та жертви сприяли утвердженню ідеї незалежності та великому патріотичному руху українського народу [19].

Таким чином, внесок січових стрільців, ОУН та УПА у боротьбу за незалежність Української держави був надзвичайно важливим у формуванні національної свідомості та забезпеченні стійкості нації, а їхня боротьба стала символом сили та вольової готовності українців [19].

3.2. Боротьба за незалежну Україну крізь призму діяльності СС Галичина та бригади спеціального призначення НГУ «Азов»

Україна має довгу історію боротьби за свою незалежність, яка передається з покоління в покоління. Спадковість традиції захисту незалежності України глибоко укорінена в українському народі і стала частиною національної ідентичності. Протягом століть українці неодноразово проявляли готовність жертвувати для збереження своєї незалежності, і ця духовна спадщина продовжує існувати й сьогодні.

Діяльність дивізії СС «Галичина» є водночас досить дискусійною та резонансною, навіть зараз, і виходить далеко за рамки наукових досліджень, а саме на простори засобів масової інформації, а також певною мірою саме цей досвід є наочним прикладом боротьби з загарбниками, який саме під час російсько-української війни найкраще унаочнює історичний досвід [40].

Деякою мірою, велика увага до Другої світової війни, зокрема до діяльності дивізії серед українського народу зумовлена потребою повернення власної історії та минулого, котре в радянські часи приховувалось або висвітлювалось виключно в негативному світлі. Прагнення до утвердження власної ідентичності в контексті історії постає особливо актуально не лише через наслідки радянського минулого, але й окремих сучасних політичних та соціально-економічних факторів, у вир яких потрапило українське суспільство з моменту отримання незалежності.

Про те, при оцінці факту існування цього українського військового формування варто відокремлювати саму концепцію створення галицької дивізії,

щодо якої можуть бути як позитивні, так і негативні думки. Оцінювати потрібно роль дивізії у контексті українського національно-визвольного руху. Це була не просто бойова одиниця. Галицька дивізія була носієм ідеї національного визволення України, оскільки дивізійники сповідували свої військово-політичні ідеали та керувались ідеалістичними засадами, романтизмом і традиціями визвольної боротьби 1917-1920 рр[40].

Більшість мріяла про створення власної української армії. Всі розуміли, що без армії держави не буде.

Самі дивізійники мотивували свою участь в дивізії не лише ідеологічною необхідністю вишколеної армії для майбутньої незалежної держави та необхідністю уникнення повернення більшовиків, але й делегуванням історичної пам'яті про Українських Січових Стрільців, їх досвід у боротьбі за українську державність у складі Австро-Угорської армії. Крім того, соціальні та побутові аспекти, такі як уникнення примусової роботи в Німеччині, забезпечення харчування та соціальний статус, також бралися до уваги. Пізніше, у липні 1943 року дивізія СС «Галичина» була відправлена на фронт, де постраждала в битві під Бродами й потім частина відправилась на територію Словаччини. [40].

У війні важливим аргументом для обох сторін є складання присяги. Прихильники вшанування дивізії СС «Галичина» наголошують, що солдати українського військового формування присягали на вірність Україні, що є підтверджено фактами. І присяга тогочасному головнокомандувачу Гітлеру є теж правдою. Ось така «подвійність стандартів» робить історію дивізії чудовим знаряддям і внутрішньої, і зовнішньої маніпуляції у війні за історію пам'яті Другої світової війни. Також на Нюрнберзькому трибуналі українська дивізія не була засуджена, а її структури не були визнані злочинними[40].

Дивізія СС «Галичина» не була офіційно визнана на державному рівні в Україні як воююча сторона. Але їхню діяльність вшановують на локальному рівні, у народній пам'яті, окремих місцях пошани, туристичних маршрутах тощо.

Історія має свої циклічні прояви, і ми можемо виявити цю тенденцію в сучасних військових подіях, наприклад, у створенні батальйону «Азов». Цей батальйон був утворений 5 травня 2014 року у місті Бердянськ як патрульна служба міліції особливого призначення (БПСМОП) МВС згідно з рішенням Міністерства внутрішніх справ України [40].

Отже, 17 вересня 2014 року наказом міністра внутрішніх справ України батальйон «Азов» було реорганізовано та розширено до складу полку міліції особливого призначення «Азов» МВС [40].

11 листопада того ж року міністр внутрішніх справ України підписав наказ про переведення полку «Азов» до складу Національної гвардії України та подальшу доукомплектацію його до бойового стандарту бригад Національної гвардії. Таким чином, підрозділ «Азов» став окремим загonom спеціального призначення «Азов» військової частини 3057 Національної гвардії України.

І у лютому 2023 року окремий загін спеціального призначення «Азов» став 12-ю бригадою спеціального призначення НГУ «Азов».

Історія дивізії СС «Галичина» і Азову мають певний зв'язок, обидва бойові українські підрозділи у різний час боролися проти одного ворога. СС «Галичина» проти росіян, але тоді їх називали більшовиками. А тепер боротьбу за українську волю і незалежність з тими ж самими росіянами веде не лише Азов, а дуже багато крутих бойових бригад [40].

Про те один і той же ворог, використовує одні і ті ж самі методи боротьби проти націоналістично налаштованих людей з гарними намірами і проукраїнськими поглядами [40].

Українські військові несправедливо звинувачуються в «нацизмі» та образі полку «Азов» як ксенофобів. На емблемах «Азова» присутня монограма у вигляді двох букв «I» та «N». Російська пропаганда безпідставно порівнює цей символ з руною «Wolfsangel», що була пов'язана з нацистською Німеччиною під час Другої світової війни [40].

Але насправді ж, на старих і сучасних шевронах та прапорах «Азову» розміщений знак під назвою «Ідея Нації», який відомий в Україні ще з часів Середньовіччя. Ця монограма утворена з двох літер «I» та «N» у вигляді, який вони мали в період вживання староукраїнського алфавіту (до XVIII століття)[40].

Якщо до 24 лютого 2022 року, росія штучно створювала образ азовців, як неонацистів завдяки своїм ботофермам і використовуючи політиків з маргінальним баченням світу. То після цього, світ побачив що Азов - це ідейно підкована, контрольована, організована українська бригада, яка провела і продовжує проводити бойові операції на Сході України[40].

СС «Галичина» та Азов мали спільну мету, яка полягала в боротьбі за вільну, соборну, незалежну Україну. Однак, стратегії та підходи, а також зв'язок з різними силами у конфлікті, були відмінними. Азов був сформований в контексті війни на Донбасі та боротьби з проросійськими силами, тоді як СС Галичина брав участь у Другій світовій війні. Важливо розуміти контексти та обставини, в яких вони діяли, при оцінці їхнього участі у боротьбі за українську незалежність.

Отже, все сказане дає змогу зробити висновок, що боротьба за незалежність України крізь призму діяльності СС «Галичина» та бригади спеціального призначення Національної гвардії України «Азов» відображає складність та різноманітність проблем, з якими стикається країна у процесі боротьби за свою незалежність. Обидва утворення відіграли важливу роль у війнах, а їхня діяльність відображає глибокі політичні, соціальні та етнічні виклики, з якими стикається Україна. Порівняння діяльності цих угруповань може допомогти краще зрозуміти історичні та сучасні виклики, що стоять перед українським народом у його боротьбі за незалежність та суверенітет[40].

3.3. Збройні сили України - важлива зброя у боротьбі за ідентичність

У нелегкий час, наповнений викликами та перетвореннями, Збройні сили України стали не лише важливим стратегічним елементом оборони, але й

невід'ємною частиною боротьби за ідентичність та національну самобутність. Після Революції Гідності в 2014 році, були змушені протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, ЗСУ виступають не лише як воєнний апарат, але і як жива стрічка, яка сплітає в собі образ сучасної України – суверенної, мужньої, і, найголовніше, вірної своїм традиціям та цінностям.

У 2014-2015 роках ЗСУ активно брали участь у війні на Донбасі, де захищали територіальну цілісність України. Наприклад, під час битви під Дебальцеве в 2015 році, військові ЗСУ виявили високий рівень мужності та професіоналізму, свідченням чого були високі втрати в бою, які свідчать про великий героїзм та відданість українських військових. Битва призвела до важливих змін у ході війни та визначила успіх та важливість Збройних сил України у цьому конфлікті.

Перейдемо до протистояння у Маріуполі, що відбулося у травні 2014 року, є одним з ключових епізодів війни на сході України. Місто Маріуполь, розташоване в Донецькій області, протягом майже місяця опинилося під контролем бойовиків із так званої самопроголошеної «Донецької народної республіки». Участь у звільненні Маріуполя брав загін міліції спеціального призначення «Азов» і 72-а механізована бригада Збройних Сил України. Протистояння у Маріуполі відображає жорстокість та небезпеку, яку війна несе для мирного населення та бійців, а також став символом героїзму і відваги українського народу в його боротьбі за територіальну цілісність та незалежність [3].

Необхідно зупинитися на Боях за Донецький аеропорт. Вони стали одними з найбільш важких і запеклих військових операцій під час конфлікту на сході України. Ці бої тривали майже 242 дні - з травня 2014 року до січня 2015 року. У цей час українські військові, добровольці, медичний персонал і волонтери протистояли нападу російсько-окупаційних військ і проросійських бойовиків, віддавши все своє зусилля для захисту рідної землі [3].

Захист Донецького аеропорту став символом незламності, мужності та бойового духу українського війська. Військові, що відстоювали термінали аеропорту, отримали прізвисько «кіборги» - це було покликано показати їхню міць, силу волі та високий рівень професіоналізму в умовах важких бойових дій [3].

Впродовж майже восьми місяців українські військові вели неперервні оборонні бої, піддаючись численним атакам і артобстрілам. Вони проявили величезну мужність і героїзм, відстоюючи кожну позицію до останньої краплі своєї крові. Ці бої стали прикладом відданості та безкомпромісного ставлення до захисту своєї держави.

Бойовики намагалися взяти під контроль аеропорт, проте завдяки героїчній боротьбі українських захисників ця мета не була досягнута. Врешті-решт, 20 січня 2015 року, після тривалих обстрілів і важких боїв, об'єкт був залишений, але точне значення і символіка цього подвигу залишається важливою для історії України [3].

Перейдемо до 24 лютого 2022 року – це був поворотний момент в ході війни на сході України, оскільки саме в цей день російська федерація розпочала наступ на Україну з офіційною метою «демілітаризації та декомунізації». З початком нападу росії було відзначено збільшення обстрілів, авіаційних та ракетних ударів по українських територіях, включаючи об'єкти цивільної інфраструктури [17].

Такий перехід війни на інший рівень наштовхнувся оголошенням військового стану в Україні, а також схваленням міжнародних санкцій проти країни - агресора. Цей день став часом масштабної добровільної мобілізації, велика кількість чоловіків поверталася із закордону додому для того, щоб вступити до лав збройних сил та об'єднання українського народу в боротьбі за свою незалежність та територіальну цілісність.

У перші місяці повномасштабної війни Україна виявила вражаючий рівень об'єднаності і мужності серед свого народу. Українці в ці важкі часи продемонстрували величезну солідарність та відданість захисту своєї країни.

Також в громадськості спостерігалася патріотична хвиля, яка пронизувала усі сфери українського життя. Усі шари населення об'єдналися для підтримки своїх військових, допомоги внутрішньо переміщеній особам та постраждалим внаслідок конфлікту. А саме неймовірно щедрі донати на зборах для військових. Покупки українськими волонтерами, блогерами і просто маленькими українцями дронів, тепловізорів, амуніції, байрактарів, чорних ящиків для помсти росіянам і на перший у світі флот морських дронів, на частину якого донатили українці. Також важливими були ненасильницький рух «жовта стрічка», онлайн – мітинг в підтримку окупованого Херсону у 2022 році. Не менш важливим був прийом тимчасово переміщених осіб, які прибули з зони бойових дій, їм надавалася підтримка, житло і все необхідне на перший час [35].

Загалом, об'єднаність та мужність українського народу в ці важкі часи стали світлим прикладом сили духу та незламності.

Напад росії також призвів до евакуації тисяч мирних мешканців з постраждалих міст і сіл, а також до загострення гуманітарної кризи в регіонах. Ця воєнна кампанія спричинила величезні людські трагедії та знищення, а також спричинила значну втрату життів серед військових та мирного населення.

Розгляньмо битву за Київ в 2022 році, яка визнана однією з ключових у ході російського вторгнення в Україну. Російський наступ на столицю України відбувався з північно-західного напрямку, з боку Чорнобильської зони відчуження та Білорусі. Протягом цього часу відбувалися жорсткі бої з російськими диверсійно-розвідувальними групами на обох берегах Дніпра, а станом на 1 квітня 2022 року бої переважно велися лише за передмістя Києва. В самому місті бої відбувалися з розвідувальними групами ворога [13].

Російські війська зазнали нищівної поразки, і сили вторгнення були вимушені відступити і назвали це у себе в інфопросторі «жестом доброї волі»

Після 1 квітня тривала зачистка населених пунктів від залишків російських військ [17].

Необхідно зупинитися на оборона «Азовсталі» відбувалася вона під час російського вторгнення в Україну з 18 березня по 20 травня 2022 року. Бої велися на території маріупольського металургійного комбінату «Азовсталь» та на прилеглий території під час штурму Маріуполя. З одного боку вели Збройні Сили України, а з іншого - окупаційні збройні сили рф та підтримувана нею терористична організація ДНР [14].

Оборона «Азовсталі» була дуже складною та важкою операцією з утримання міста Маріуполь під час російського вторгнення в Україну. В них брали участь Збройні Сили України, полк «Азов», державна прикордонна служба України та 36-та окрема бригада морської піхоти. Військові формування, які брали участь в обороні «Азовсталі», проявили неймовірну відвагу та професіоналізм, намагаючись за будь-яку ціну утримати об'єкт та місто від ворожого вторгнення [14].

Раніше ніж перейти до наступного пункту, неможливо не згадати про героїчні вертолітні місії на «Азовсталь». У період весни-літа 2022 року вертольоти 16-ї окремої бригади армійської авіації регулярно виконували місії до підприємства «Азовсталь» зі зведенням для бійців полку «Азов» та евакуації поранених. Ці героїчні дії українських військових отримали глобальне визнання, коли за першими джерелами видання The Times оприлюднило цю історію [5].

За інформацією від планувальників з Головного управління розвідки Міністерства оборони, було застосовано вдавання гелікоптерів настільки вправно, що росіяни не змогли відрізнити їх від власних, що дозволило здійснити 6 успішних вильотів [5].

Хоча оборона не завершилася перемогою, а здачею у полон наших військових. У будь – якому випадку наші військові формування виявили твердість та надзвичайну відвагу у боротьбі за свою країну.

Контрнаступ українських сил оборони на Харківщині у вересні 2022 року був важливим етапом у відбитті території від російських військ. У результаті успішних військових операцій і докладних планувань звільнення Харківської області від окупантів стало можливим [18].

14 вересня майже всі території Харківської області були звільнені від російських військ, а згодом було оголошено про повне звільнення області від окупантів. Це був вирішальний момент у звільненні українських територій і наших людей, багато з яких протягом більше п'яти місяців жили під окупацією.

Українським військам вдалося звільнити міста та села Харківщини, що дало можливість стати вільними десяткам тисяч жителів від російської окупації. Цей успіх став результатом високої професійності та мужності українських військових, а також вагомою підтримкою з боку народу, що виявив велику солідарність та готовність допомогти своїм співвітчизникам [18].

Перейдемо до битви за Херсон, яка є також стратегічно важливим епізодом в ході російської агресії проти України. У ході контрнаступу на півдні України, 11 листопада 2022 року Збройні сили України звільнили Херсон і відбили напад російських військ на лівому березі Дніпра [35].

Російський наступ на Херсон розгортався з півдня, з боку тимчасово окупованого Кримського півострова. 1 березня ворожі війська прорвали оборонні лінії міста за допомогою бронетехніки та окупували його. Після цього почалася підготовка до псевдореферендуму щодо створення маріонеткової структури чи приєднання до РФ, що незаконно відбулося 30 вересня. Однак сили оперативного командування «Південь» змогли визволити місто лише 11 листопада, а наступного дня до Херсону повернулася Національна поліція [35].

Після звільнення міста російські війська почали регулярні обстріли, що спричинило значну кількість жертв серед мирного населення та руйнування будівель та інфраструктури. Сцена звільнення Херсона є яскравим прикладом визначеності та мужності українських військових та мирних жителів, які навіть в окупації продовжували свою боротьбу за життя в Україні, а не Росії [29].

Битва за Бахмут була важливим етапом у ході російсько-української війни та відбувалася в серпні 2022 року. Місто Бахмут, раніше відоме як Артемівськ, розташоване в Донецькій області, було об'єктом інтенсивних боїв між Збройними Силами України та Збройними Силами російської федерації, а також підрозділом ГРУ РФ «ПВК Вагнера» [2].

Ця битва стала найкровопролитнішим боєм з початку російського вторгнення в Україну у 2022 році. Вона також вважається як найбільша битва на теренах Європи після 1945 року. Бої за Бахмут прийняли рішучу важливість для обох сторін конфлікту в умовах посиленої напруги та потужних бойових дій [2].

Під час боїв за Бахмут стали свідками найважчих втрат сторін, що призвело до великої кількості жертв та руйнувань інфраструктури міста. Важкі битви були ведені як на вулицях, так і за межами міста [1].

Битва за Бахмут стала символом героїзму та відваги військових, які боролися за незалежність та суверенітет своєї нашої країни.

Збройні Сили України (ЗСУ) в сучасних умовах є ключовим фактором у формуванні та збереженні національного самосвідомлення, особливо в умовах сучасних викликів та конфліктів. Їхня роль визначається не лише військовою сферою, але й важливим внеском у культурно-ідентичний контекст України.

По-перше, ЗСУ є символом національної гідності та патріотизму. Вони виступають на передньому краї національної оборони, де відстоюють територіальну цілісність країни в умовах загострення геополітичних конфліктів. Це формує в суспільстві віру у свої сили та необхідність захищати національні інтереси.

По-друге, ЗСУ виконують функцію культурного посередника. Вони активно залучаються до культурної дипломатії та взаємодіють із світовим співтовариством через участь у міжнародних миротворчих місіях. Збройні сили України дійсно брали участь у різноманітних миротворчих операціях під егідою ООН та інших міжнародних організацій, включаючи миротворчі місії в Ліберії, Кот-д'Івуарі, Лівії, Центральноафриканській Республіці та інших регіонах.

Участь українських військових у цих операціях була важливою для сприяння відновленню миру та стабільності в цих регіонах, а також свідчила про здатність України співпрацювати на міжнародному рівні з метою забезпечення глобальної стабільності та миру. Це допомагає зміцнювати позитивний образ України та українського народу, сприяє формуванню позитивної національної ідентичності.

По-третє, ЗСУ впливають на громадянське суспільство через активну участь у соціокультурних ініціативах. Збройні сили реалізують програми військово-патріотичного виховання. Такі як, військово – патріотичний табір «Азовець» створений за ініціативою лідера «Національного Корпусу», першого командира полку АЗОВ Андрія Білецького. Система виховання в таборі «Азовець» враховує патріотизм, військову підготовку та дисципліну в якості основних принципів. Тут об'єднуються діти віком від 9 до 17 років, яких виховують професійні інструктори, виховники, педагоги та філософи - колишні бійці полку «Азов». В таборі заборонене використання телефонів, планшетів та інших гаджетів, замість цього учасники табору спрямовують всю свою увагу на власний розвиток та спілкування з однолітками [14].

Протягом зміни кожен учасник табору проходить унікальний курс підготовки «Азовець-Спартан», який включає різноманітні види активностей, такі як скелелазіння, проходження мотузкового парку, робототехніка, опанування домедичної допомоги та тактики, а також проходження унікальної смуги перешкод. Крім того, учасники вивчають цікаві факти з історії України, про які не розповідають у школі. Такий підхід забезпечує цікавий та пізнавальний розвиток дітей, допомагає усвідомити важливість історії своєї країни та формує в них відчуття патріотизму та відповідальності [14].

Також підтримують спортивні та культурні заходи. Необхідно зупинитися на «Ігри нескорених» - важлива подія, яка має на меті висвітлення сил, волі та невгамовної енергії ветеранів та військових, які під час російсько-української війни отримали тяжкі поранення, включаючи втрату кінцівок та інші серйозні

травми. Ці ігри створені для того, щоб показати відвагу та виховати повагу до воїнів, які несуть великі жертви заради своєї країни.

По-перше, «Ігри нескорених» дають можливість ветеранам відчувати, що вони є активними учасниками суспільства, що їх внесок має велике значення. Це допомагає борцям із серйозними травмами почувати себе цінними та сприяє їхньому психологічному і фізичному відновленню.

По-друге, ці ігри служать позитивним прикладом для інших людей, надихаючи їх не здаватися перед викликами, а навпаки, боротися та прагнути досягти успіху навіть у найважчих умовах.

Також, такі події висвітлюють проблеми військових ветеранів, привертають увагу суспільства до їх потреб та інтеграції в нього, сприяють формуванню толерантного та ціннісного ставлення до людей з інвалідністю та травмами.

У цілому, «Ігри нескорених» покликані підняти моральний дух воїнів, поширити у за суспільством повагу до них та сприяти їхньому психологічному та фізичному відновленню.

Ще одним з культурно – патріотчних заходів був забіг з перешкодами від Третьої штурмової бригади. Бійці разом з воїнами із інших бригад пройшли трасу з перешкодами, відвідали збройові та інформаційні локації, прийняли участь у заняттях з тактики та медицини, а також відвідали інші тематичні зони заходу. Їхня участь підкреслила їхню фізичну та ментальну готовність, а також вміння працювати в команді та подолати будь-які труднощі [15].

У рамках івенту, воїни ділитися своїм військовим досвідом з друзями, рідними та іншими учасниками заходу. Це створило унікальну можливість для цивільних осіб краще розуміти та оцінити важливість військової діяльності, а також відчувати підтримку та єднання із солдатами, які віддали своє життя за безпеку країни.

Цей події не тільки розширює усвідомлення громадськості про важливість військової служби, але також сприяє єднанню жителів країни з військовими,

підтримці та показує підтримку, яку вони заслуговують від нас, їхніх співвітчизників.

У турнірі з фрі-файту «Іду на ви» відбувалися змагання на честь полеглих бійців 3-ї штурмової бригади ЗСУ з метою вшанування пам'яті загиблих воїнів, а також нагадати про вартість мирного життя у містах, що віддалені від лінії фронту. Такий захід став унікальною можливістю не лише вшанувати пам'ять героїв, а й показати підтримку ветеранам і воїнам[15].

Змагання включали в себе традиційні бої за статус чемпіона, в яких брати участь молоді спортсмени. Однак головною метою було показати, якою ціною виборюють свободу та мирну долю несуть українські воїни на фронті. Ветерани російсько-української війни також відвідали захід, сприяючи підтримці молодого покоління та надихаючи їх на велике виступи на рингу[15].

Фрі-файт - це вид контактних єдиноборств, що поєднує в собі техніки різних бойових мистецтв. Учасники змагань могли показати свою підготовку, витривалість, силу, спритність та навички в бою. Це також був чудовий спосіб нагадати про важливість підтримки воїнів та висловити вдячність їм за їх відданість та жертвність. Такі заходи не тільки популяризують спорт, але також допомагають єднати суспільство та виявити підтримку нашим українським бійцям [15].

Все сказане дає змогу зробити висновок, що Збройні Сили України (ЗСУ) в умовах сучасних викликів та конфліктів грають важливу роль не лише у забезпеченні оборони країни, але й у формуванні та збереженні української самосвідомості. Вони активно сприяють утвердженню національних цінностей та ідентичності в українському суспільстві. Це виявляється через їхню участь у вирішенні різних гуманітарних, соціальних і культурних завдань, що сприяють утвердженню української національної ідентичності.

ЗСУ активно залучені до захисту української мови, культури та традицій та їх просування серед молоді та громадськості.

Також приймають активну участь у різних образотворчих, культурних та освітніх проектах, спрямованих на збереження та відтворення національної спадщини.

Отже, можна зробити висновок, що ЗСУ в умовах сучасних викликів та конфліктів грають важливу роль у формуванні та збереженні соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, сприяючи утвердженню національних цінностей та ідентичності в українському суспільстві.

ВИСНОВКИ

В цілому, дослідження підтверджує важливість вивчення впливу гібридної війни на українську ідентичність. Повномасштабна війна з росією стала випробуванням для української національної самосвідомості та показала необхідність подолання внутрішніх конфліктів і побудови стійкої та пружної ідентичності.

Історичні передумови формування української ідентичності вирізняються значним різноманіттям та стійкістю. Вони розглядаються як ключові чинники, які вплинули на формування та становлення українського народу та його свідомості. Русь - Україна стала колыскою української державності та культури, формуючи основи української національної ідентичності. Саме з того часу почали формуватися спільні культурні цінності, мова та традиції, які досі є важливими складовими української ідентичності.

Також, козацький період в історії України відіграв значну роль у формуванні національної свідомості. Козацтво – це символ вольності, мужності, самостійності та боротьби за власні права. Ці цінності стали невід'ємною частиною уявлень про українську ідентичність. Боротьба за політичну незалежність, зокрема, Хмельниччина та різні національно-визвольні рухи II половини XIX століття також вплинули на утвердження й розвиток української ідентичності.

Ще одним важливим етапом у формуванні української ідентичності є також події XX століття, зокрема, українська революція 1917-1921 років, Голодомор, Друга світова війна, а також Сталінський репресивний режим. Ці події не тільки визначили спосіб життя та долю українського народу, але й суттєво вплинули на зміцнення національної ідентичності та формування духовної стійкості українців.

Детальне вивчення цих історичних подій вказує на те, що українська ідентичність сформувалася на основі спільних історичних переживань, пам'яті,

культурних та мовних традицій, що досі визначають унікальність та самобутність українського народу.

Українська культура та мова відіграють важливу роль у формуванні й зміцненні ідентичності українського народу, особливо у період повномасштабної гібридної війни росії проти України та кризових ситуацій. Під час війни українська культура та мова стають своєрідними символами національного об'єднання, духовної стійкості та єдності.

Мова завжди відображає національну самосвідомість та традиції. В умовах війни українська мова виступає як символ національного опору та незалежності, єднаючи людей, не даючи загарбникам стерти з пам'яті народу України мову та культуру. Таким чином, українська мова грає критичну роль у зміцненні духу та самосвідомості українців під час військових дій.

Також українська культура, як складна система традицій, звичаїв, мистецтва, літератури та музики, виступає як ключовий елемент національної ідентичності. Українська культура є джерелом національної гордості та спільної ідентичності, підтримуючи унікальність та самобутність українського народу під час воєнних дій.

У цілому, українська культура та мова істотно впливають на формування національної свідомості та єдності українського народу під час військових конфліктів, зміцнюючи віру в перемогу, самостійність та незалежність.

Роль військових формувань та підрозділів у боротьбі за українську ідентичність є надзвичайно важливою і потужною в контексті війни проти російських загарбників. Збройні сили України, включаючи армію, повітряні та морські війська, стали символами національної обороноздатності, об'єднання та незламності в умовах військових дій та конфліктів.

Під час анексії Криму, Антитерористичної операції на Сході України та під час повномасштабного вторгнення і війни, українські військові підтримували незалежність та територіальну цілісність України, борючись з агресією з боку російської федерації. Ці військові формування стали опорою для українського

народу та символом національного об'єднання, демонструючи сміливість, мужність і відданість у захисті своєї країни та ідентичності.

Дії військових формувань та підрозділів України у контексті оборони національних інтересів в умовах агресії закликали український народ до спільної підтримки та єднання навколо ідей незалежності та самостійності. Боротьба за свободу та територіальну цілісність стала знаком заклику до захисту української ідентичності та культурних цінностей.

Проведений у дослідженні аналіз різних аспектів впливу гібридної війни росії на українську ідентичність, включаючи культурні, мовні, соціальні та політичні аспекти дозволив, розглядаючи ці аспекти в контексті військових дій та інформаційної агресії, вивчити, як змінилося сприйняття себе українським народом та його ідентичності в умовах бойових дій.

Також ми зробили спробу дослідити вплив бойових дій на українську національну самосвідомість, включаючи взаємозв'язок між військовими подіями, українською культурою, мовою, національними символами та історією.

Також важливим у дослідженні був вплив інформаційної агресії та пропаганди на українську ідентичність та національну свідомість, включаючи аналіз впливу медіа, соціальних мереж, та інших механізмів інформаційної впливу.

Важливо було вивчити сприйняття подій українським населенням, включаючи думки, емоції та реакції на конфлікт та інформаційну агресію.

Загалом, детальне дослідження впливу гібридної війни росії на українську ідентичність та національну свідомість допомогло краще зрозуміти процеси формування і зміцнення української ідентичності в умовах гібридної війни та інформаційної агресії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Інтернет джерела сучасної російсько-української війни

1. Армія TV – Військове телебачення України. "ФОРТЕЦЯ". Ч.1. "Доброго ранку, Бахмуте!" Документальний фільм про роботу ССО в Бахмуті., 2023. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yM_D6MQV_OY (дата звернення: 11.12.2023).
2. Битва за Бахмут: все про атаки, бої та ситуацію в місті з 5 березня по 21 серпня 2023 року. Дата оновлення: 21.08.2023 URL: <https://suspihne.media/404624-rosia-sturmue-i-namagaetsa-otociti-bahmut-hronika-boiv-ta-situacia-u-misti/> (дата звернення: 11.10.2023).
3. Битва за Донецький аеропорт: хроніка подвигу, цифри, факти, значення та уроки. Дата оновлення: 20.01.2022 URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/20/bytva-za-doneczkyj-aeroport-hronika-podvygu-czyfry-fakty-znachennya-ta-uroky/> (дата звернення: 11.10.2023).
4. Все починалося з Тузли: коли російські ЗМІ почали «воювати» проти України. Дата оновлення: 7.05.2022 URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/26/vse-pochynalosya-z-tuzly-koly-rosijski-zmi-pochaly-voyuvaty-proty-ukrayiny/> (дата звернення: 11.10.2023).
5. Всередині «неможливого» рейду військової розвідки України на «Азовсталь». Дата оновлення: 2023 URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/ukraine-russia-war-azovstal-steel-works-military-intelligence-raid-hqd668pwb?fbclid=IwAR1-3DSVzDmMvLvqg1QR0Vt6SqzPIk8GciV8-vNyDZMWvXZzr11NEDdnDk> (дата звернення: 11.10.2023).

6. Історія повзучої анексії Криму: лютий 2014 – 2023 роки. Дата оновлення: 15.03.2023 URL: <https://cpd.gov.ua/articles/istoriya-povzuchoyi-aneksiyi-krymu-lyutyj-2014-2023-roky/> (дата звернення: 11.10.2023).
7. Королівські піхотинці, які боронять Україну: історія та подвиги 24-ї бригади ім. короля Данила. Дата оновлення: 5.11.2023 URL: <https://zahid.espresso.tv/korolivski-pikhotintsi-yaki-boronyat-ukrainu-istoriya-ta-podvigi-24-i-brigadi-im-korolya-danila> (дата звернення: 11.10.2023).
8. Народжена та загартована в боях 14-та окрема механізована бригада тепер має почесне найменування імені князя Романа Великого. Дата оновлення: 15.10. 2019 URL: <https://armyinform.com.ua/2019/10/15/narodzheni-ta-zagartovani-v-boyah-14-ta-okrema-mehanizovana-brygada-teper-maye-pochesne-najmenuvannya-imeni-knyazy-romana-velykogo/> (дата звернення: 11.10.2023).
9. Офіційна сторінка в Instagram 14 окремої механізованої бригади імені Романа Великого <https://www.instagram.com/14ombr/>
10. Офіційна сторінка в Instagram 24 окремої механізованої бригади імені короля Данила https://www.instagram.com/24th_brigade/
11. Офіційна сторінка в Instagram 92 окремої штурмової бригади імені кошового отамана Івана Сірка https://www.instagram.com/92_brygada/
12. Офіційна сторінка в Instagram 72 окремої механізованої бригади імені Чорних Запорожців <https://www.instagram.com/72.ombr/>
13. Офіційна сторінка в Instagram 93 окремої механізованої бригади «Холодний Яр» https://www.instagram.com/93_brygada/
14. Офіційна сторінка «Азов» Дата оновлення: 2023 URL: <https://azov.org.ua/> (дата звернення: 11.10.2023).

15. Офіційна сторінка «3 окремої штурмової бригади» Дата оновлення: 2023 URL: <https://ab3.army/> (дата звернення: 11.10.2023).
16. Таємниці шевронів. Що розповідають про військових їхні нарукавні знаки. Дата оновлення: 21. 06. 2023 URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/06/21/7407754/> (дата звернення: 11.10.2023).
17. СВІТ НАВИВОРИТ. РІК – авторський документальний проєкт Дмитра Комарова | Частина перша, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EhssmUtN874> (дата звернення: 10.12.2023).
18. СВІТ НАВИВОРИТ. РІК – авторський документальний проєкт Дмитра Комарова | Частина друга, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rlkzADUfb3s> (дата звернення: 10.12.2023).
19. Українська повстанська армія Дата оновлення: 14.10.2016 URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/ukrayinska-povstanska-armiya> (дата звернення: 11.10.2023).
20. Українські Січові Стрільці як прообраз українського національного війська Дата оновлення: 2014 URL: <http://www.korekta-vvk.com/kocno/ist-ukrvijska-2kurs/sitchovi-strilzi> (дата звернення: 11.10.2023).
21. Флот морських дронів України: що потрібно знати. Дата оновлення: 2023 URL: <https://molfar.com/blog/navaldrones> (дата звернення: 11.10.2023).
22. Брайчевський М. Вступ до історичної науки. Київ : КМ Academia, 1995. 220 с.
23. Гирич І. Михайло Грушевський: конструктор української модерної нації. Київ : Смолоскип, 2016. 840 с.

24. Горобець В. Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654–1655. Київ : Інститут історії України НАН України, 2001. 533 с.
25. Головаха, Є. Соціальні зміни в Україні 1992–2008: висновки. *Українське суспільство 1992–2008. Соціологічний моніторинг*. К. : Ін-т соціології НАН України, 2008. 656 с.
26. Даниленко В. М., Добржанський О. В. Академік Степан Смаль-Стоцький: Життя і діяльність. Київ, Чернівці, 1996. 232 с.
27. Залізник Л. Давньоруська народність – імперський міф чи історична реальність. *Пам'ять століть*. 1996. № 2. 6 с.
28. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. 3-тє вид. Київ : Факт, 2006. 214 с.
29. Ісаєвич Я. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. Львів : ОО Василян «Місіонер», 1996. 336 с.
30. Когут З. Російський централізм і українська автономія : Ліквідація Гетьманщини. Київ : Основи. 1996. 317 с.
31. Маланюк Є. Малоросійство. Нью-Йорк: Нью-Йорк, 1959. 31 с
32. Нагорна, Л. Війни ідентичностей – сценарії і ризики. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2 (23). 98 с.
33. Нариси стародавньої історії України. Київ : Темпора, 1994. 256 с.
34. Петрова Н.О., Рудусь І.В. Українська ідентичність в умовах радянської окупації України. *Російсько-українська війна: історичні ретроспективи та сучасні реалії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Переяслав, 18-19 травня 2023 р.). Переяслав: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. С.66-68.
35. Петрова Наталія, Рудусь Ірина. Українська ідентичність в умовах гібридної війни росії проти України. Херсон. *Записки історичного факультету* 33 випуск 2022: збірник наукових праць / колектив авторів.

- Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2022. С. 35-43. (Index Copernicus).
36. Політологічні читання. 1994. № 2. С. 124–125.
37. Рафальський О., Калакура Я., Калакура О., Юрій М. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність. Київ : ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
38. Рудусь І.В. Діяльність міжнародної Організації Об'єднаних Націй на території України в період російсько-української війни. *VIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції: «Україна – Європейський Союз: формат розвитку відносин у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій»* (20 жовтня 2023 року) Ужгородський національний університет (Ужгород), 2023. с.94-96.
39. Рудусь І.В. Боротьба за незалежну Україну: досвід поколінь крізь призму діяльності СС Галичина та бригади спеціального призначення НГУ «Азов». Студентська наукова конференція (10 листопада 2023 р.) *Комеморативні практики російсько-української війни очима мого покоління*. Кафедра новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ), 2023. С.9-11.
40. Рябчук М. Від «Малоросії» до «індоєвропи»: стереотип народу в українській суспільній свідомості та громадській думці. *Політологічні читання*. 1994. № 2. 303 с.
41. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення. Київ : Критика, 2000. 303 с.
42. Стеблій Ф. І. Слов'янський з'їзд 1848 у Празі. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9. 657 с.*

43. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. К. : НІСД, 2011. 336 с.
44. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку. К. : НІСД, 2010. 528 с.
45. Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг. К. : Інститут соціології НАН України, 2010. 532 с.
46. Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. Київ : Либідь, 1999. 480 с.
47. Юрейко О. Головна Руська Рада і Центральна Рада Народова: особливості відносин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: Історичні науки. Вип. 10. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. 278 с.
48. Юрій М. Ф. Етногенез та менталітет українського народу. Київ : Таксон, 1997. 235 с.
49. Юрій М. Ф., Алексієвець Л. М., Калакура Я. С., Удод О. А. Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання. Тернопіль : Астон, 2012. Кн. 1. 700 с.
50. Plokhy S. *The Origins of the Slavic Nations: Premodern identities in Russia, Ukraine, and Belarus*. Cambridge, NY etc., 2006. 400 p.